

HALKIN CEBİNDE PATLAYAN REJİM — 2013-2026 TÜRKİYE EKONOMİSİNİN KARANLIK YÜZÜ

İmdat Demir — Filozof Kirpi

ÖZET

Bu çalışma, 2013-2026 arasında Türkiye’de yaşanan ekonomik krizi sıradan bir piyasa dalgalanması olarak değil, otoriterleşen yönetim biçiminin ekonomik, kurumsal, sınıfsal ve ahlâkî sonucu olarak okur. Metnin ana tezi şudur: Kriz kaza değildir; kurumların boğulması, hukukun aşınması, Merkez Bankası bağımsızlığının zedelenmesi, veri güveninin sarsılması, rantçı büyüme modeli, faiz dogması, seçim ekonomisi ve popülist borçlanmanın ürettiği yapısal bir çöküştür. Çalışma, 2013 Gezi kırığını siyasal iktidarın topluma, sermayeye, medyaya ve kamusal itiraza bakışında sertleşme eşiği olarak değerlendirir. 2017-2018 sonrası başkanlık sistemiyle ekonomik kararların tek merkezde toplanması, teknik aklın yerine siyasal iradenin geçmesi ve hata düzeltme kapasitesinin zayıflaması, krizin ana damarlarından biri olarak gösterilir. 2021 sonrası “faiz sebep, enflasyon sonuç” anlayışı, para politikasının ideolojik infazı olarak ele alınır; bu politikanın kur şokuna, enflasyon patlamasına, KKM gibi pahalı araçlara ve halkın satın alma gücünün erimesine yol açtığı savunulur. İnşaat, rant ve kamu garantili projeler, üretim ve teknoloji temelli kalkınmanın yerine geçen gösterişli fakat kırılgan bir büyüme modeli olarak incelenir. Enflasyon ise teknik fiyat artışı değil, sabit gelirliyi, emekliyi, kiracıyı ve gençleri ezen görünmez siyasal haraç şeklinde yorumlanır. TÜİK ve veri güveni tartışması, hakikatin bürokratik terbiyesi olarak okunur. 2023 sonrası rasyonaliteye dönüş ise olumlu ama geç kalmış bir hasar kontrolü sayılır. Son hüküm açıktır: Bu kriz, halkın cebinde yankılanan bir yönetme beceriksizliğidir.

SUMMARY

*This study reads Turkey’s economic crisis between 2013 and 2026 not as an ordinary market fluctuation, but as the economic, institutional, class-based, and moral consequence of an increasingly authoritarian mode of governance. Its central thesis is clear: the crisis was not an accident; it was a structural collapse produced by the suffocation of institutions, erosion of law, weakening of Central Bank independence, loss of trust in official data, rent-based growth, the interest-rate dogma, electoral economics, and populist borrowing. The study treats the 2013 Gezi rupture as a threshold after which political power hardened its view of society, capital, media, and public dissent. After the 2017-2018 presidential transition, the concentration of economic decision-making in one centre, the replacement of technical reason by political will, and the weakening of error-correction mechanisms are presented as core arteries of the crisis. The post-2021 doctrine that “interest is the cause, inflation is the result” is interpreted as the ideological execution of monetary policy; the text argues that this policy produced currency shocks, an inflation explosion, costly mechanisms such as FX-protected deposits, and the erosion of popular purchasing power. Construction, rent, and publicly guaranteed projects are analysed as a flashy but fragile growth model that displaced production- and technology-based development. Inflation is read not merely as a technical rise in prices, but as an invisible political levy crushing wage earners, retirees, tenants, and young people. The debate over TÜİK and data credibility is treated as the bureaucratic disciplining of truth. The post-2023 return to rationality is judged as positive but belated damage control. The final verdict is blunt: this crisis is a **failure of governance** that resonates in the pockets of the people..*

1) CESEDİN KİMLİĞİ: KRİZ NEYİ ÖLDÜRDÜ?

Bir ekonomik krizin ilk kurbanı para değildir; para yalnızca cesedin yüzüne düşen morluktur. Asıl ölüm daha derinde başlar: kurumun nefesinde, hukukun nabzında, toplumun gelecek duygusunda, yurttaşın emeğine duyduğu güvende, gencin sabah uyanınca bu ülkede kalmak için kendine bulduğu gerekçede. 2013 ile 2026 arasında Türkiye’de yaşanan ekonomik çöküşü yalnızca kur, faiz, enflasyon, cari açık, rezerv, bütçe dengesi veya büyüme oranlarıyla anlatmak, morga girip ölünün yalnızca ayakkabı numarasını yazmaya benzer. Teknik veri gerekir, evet; fakat teknik veri tek başına hakikati taşımaz. Çünkü kriz, rakamların soğuk yüzünde değil, mutfak tüpünün yanında bekleyen kadının iç çekişinde, pazarda kilosu değil tanesi sorulan meyvede, kirayı ödeyemediği için telefonunu sessize alan memurda, mezuniyet diplomasını pasaport niyetine saklayan gençte görünür. Türkiye ekonomisinin bu dönemde yaşadığı şey, sıradan bir dalgalanma değil, siyasal aklın ekonominin damarlarına verdiği uzun süreli hasardır.

Bu bölümün ilk sorusu şudur: Kriz neyi öldürdü? Cevap kısa değildir. Kriz önce **güveni** öldürdü. Bir ülkede para, insan gibi davranır; korktuğu yerden kaçır, güvendiği yerde kalır. Hukukun bağımsızlığına, kurumların öngörülebilirliğine, verinin doğruluğuna, Merkez Bankası’nın aklına, mahkemenin tarafsızlığına, bürokrasinin liyakatine güven sarsıldığında, ekonomi yalnızca yavaşlamaz; karakter değiştirir. Uzun vadeli yatırımın yerini kısa vadeli fırsatçılık alır. Üretim planının yerini döviz pozisyonu alır. Fabrika aklının yerine arsa sezgisi geçer. Tasarruf sahibi parasını üretime değil, kendini koruyacak limana taşır. Çünkü herkes içten içe bilir: yarın hangi kararın alınacağı belli değilse, gelecek planı yapmak değil, günü kurtarmak rasyonel davranış hâline gelir.

Kriz sonra **kurumu** öldürdü. Ekonomi, yalnızca piyasaların kendiliğinden işleyen toplamı değildir; kurumların taşıdığı hafıza, denetim ve düzeltme kapasitesiyle ayakta durur. Merkez Bankası fiyat istikrarını koruyacak, istatistik kurumu gerçekliği ölçecek, yargı mülkiyet hakkını güvenceye alacak, Meclis bütçeyi denetleyecek, kamu ihalesi rekabeti koruyacak, bürokrasi siyasal sadakate değil mesleki ehliyete göre işleyecek. Bunlar yoksa, ekonomi kâğıt üzerinde büyüyebilir, fakat içeriden çürür. OECD’nin 2025 Türkiye Ekonomik İncelemesi, 2022 ve 2023 büyümesinin genişlemeci maliye ve para politikalarıyla desteklendiğini, bunun tüketimi artırırken enflasyon, cari açık, negatif net uluslararası rezervler ve Türk lirasında büyük değer kaybı gibi dengesizlikler ürettiğini belirtir. Bu cümle, teknik görünebilir; ama tercümesi basittir: büyüme vardı, fakat altındaki zemin çatlıyordu.

Kriz ardından **ölçüyü** öldürdü. Bir ülkede kriz yalnızca fiyatlar arttığında değil, toplum fiyatların neden arttığını, ne kadar arttığını, kimin kaybettiğini, kimin kazandığını güvenilir biçimde bilemediğinde derinleşir. Enflasyon rakamı yalnızca akademik tablo değildir; emekli maaşının, işçi ücretinin, kira artışının, toplu sözleşmenin, nafakanın, yoksulluk sınırının, vergi diliminin, yani hayatın hesabıdır. Ölçüye güven kalmadığında toplum kendi acısını bile ispat etmeye çalışır. Bu, ekonomik yoksulluğun yanına epistemik yoksulluğun eklenmesidir. İnsan yalnızca fakirleşmez; ne kadar fakirleştiğini anlatırken bile şüpheye düşürülür. Heterobilim Okulu açısından bu, iktisadî değil, ahlâkî bir felakettir: teraziyi bozan, ekmeği de bozar.

Kriz **emeğin haysiyetini** öldürdü. Enflasyonun en sinsi tarafı budur: insan çalışır, fakat emeği kendisinden daha hızlı yaşlanır. Maaş alınır, daha cebe girmeden erir. Emekli aylığı, pazar arabasının tekerleğine takılır. Memur maaşı, kira kontratının karşısında küçülür. İşçi ücret artışı aldığı sanır, ertesi ay market rafı onu tekzip eder. Reuters, Türkiye’de yıllık enflasyonun Ekim 2022’de yüzde 85,51’e çıkarak 24 yılın zirvesine ulaştığını, bunun Merkez Bankası’nın fiyatlar yükselirken faiz indirdiği bir dönemde gerçekleştiğini aktarmıştı. Bu, yalnızca kötü bir veri değildir; emeğin satın alma gücünün ağır yaralanmasıdır.

Kriz **orta sınıfı** öldürdü. Orta sınıf, yalnızca belirli bir gelir seviyesi değildir; gelecek kurma kapasitesidir. Çocuğunu okutabilme, ev kirasını ödeyebilme, küçük bir tatil düşleyebilme, hastalanınca batmama, yaşlanınca aç kalmama, çalışınca ilerleyebileceğine inanma hâlidir. Türkiye’de 2013 sonrasında giderek

sıkışan orta sınıf, 2018 kur kriziyle sendeledi, 2021 sonrası enflasyon ve kur şoklarıyla ağır darbe aldı, konut ve kira kriziyle nefes alamaz hâle geldi. Bir toplumda orta sınıfın çökmesi, yalnızca tüketim alışkanlıklarının değişmesi değildir; siyasal kültürün, şehir hayatının, eğitim arzusunun, meslek etiğinin, kamusal nezaketin de aşınmasıdır. Çünkü orta sınıfın yokluğu, toplumu iki sert kutba iter: yukarıda varlıklarını koruyanlar, aşağıda günü çıkaranlar. Aradaki merdiven kırıldığında, demokrasi de topallar.

Kriz **gençliğin memleket fikrini** öldürdü. Genç insan için ülke, yalnızca doğduğu yer değil, mümkün gelecekler toplamıdır. Eğer o gelecek daralır, memleket haritadan çıkıp bekleme salonuna dönüşür. Genç, diplomasını bir yurttaşlık belgesi gibi değil, kaçış evrakı gibi görmeye başlar. Bu, salt ekonomik göç arzusu değildir; derin bir ontolojik kopuştur. Çünkü genç insan şunu hisseder: bu ülkede akıl değil yakınlık, emek değil ilişki, liyakat değil sadakat kazanıyor. Böyle bir ülkede ekonomik kriz, yalnızca işsizlik yaratmaz; aidiyeti kemirir. Aidiyet kemirilince de toplumun sinaptik bağı zayıflar. Heterobilim Okulu'nun diliyle söylersek, toplumsal sinapslar kopar; kuşaklar aynı evde yaşar ama aynı gelecek duygusunu taşımaz.

Kriz **hukukun ekonomik anlamını** öldürdü. Hukuk güvenliği yoksa faiz yükselir, risk primi artar, yatırım iştahı düşer, sermaye ya kaçır ya siyasal koruma arar. Hukukun zayıfladığı yerde piyasa serbestleşmez, tersine kişiselleşir. Rekabetin yerini imtiyaz, üretimin yerini bağlantı, hesap verebilirliğin yerini sadakat alır. Otoriterleşen sistemlerde ekonomi çoğu zaman iki ayrı düzeyde işler: halka kemer sıkma, yakın çevreye koruma; ücretliye sabır, varlık sahibine kalkan; küçük esnafa piyasa disiplini, büyük imtiyaz sahibine kamu garantisi. Bu düzen teknik olarak sürdürülebilir görünse bile ahlâken çürütücüdür. Çünkü kriz, maliyeti eşit dağıtmaz. Bazıları krizden korunur, bazıları krizin ham maddesi yapılır.

Kriz **siyasal sorumluluğu** da öldürmeye çalıştı. Her ağır ekonomik çöküş, bir anlatı savaşı üretir. "Dış güçler", "küresel kriz", "pandemi", "savaş", "enerji fiyatları", "faiz lobisi", "stokçular", "market zincirleri" gibi açıklamalar, bazen kısmi gerçeklikler içerse de çoğu zaman iç sorumluluğu perdeleyen sis makinelerine dönüşür. Elbette küresel dalgalar vardır; pandemi olmuştur, savaşlar fiyatları etkilemiştir, enerji maliyetleri yükselmiştir. Fakat aynı dalgaya yakalanan her ülke aynı ölçüde savrulmaz. Geminin rotası, kaptanın inadı, pusulanın çalışıp çalışmadığı, mürettebatın ehliyeti ve gövdenin sağlamlığı önemlidir. Türkiye'nin sorunu yalnızca fırtınaya yakalanması değildir; fırtına öncesinde geminin vidalarının gevşetilmiş olmasıdır.

Bütün bunlara rağmen Türkiye ekonomisi kâğıt üzerinde hâlâ büyük bir ekonomidir. Dünya Bankası, Türkiye'nin 2024 itibarıyla 1,32 trilyon dolarlık GSYH ile dünyanın 17. büyük ekonomisi olduğunu belirtir. Fakat büyüklük, sağlık demek değildir. Bir beden iri olabilir, ama damarları tıkalı, ciğeri yorgun, kalbi ritimsiz olabilir. Türkiye'nin meselesi de budur: büyük görünen ekonomi, içeriden güven, adalet, ölçü, üretim ve bölüşüm krizleriyle kemirilmiştir.

Bu yüzden bu otopsinin ilk hükmü şudur: 2013-2026 krizi, yalnızca ekonomik göstergelerin bozulması değildir; bir yönetme biçiminin toplum bedeninde açtığı yaradır. Bu yara, Merkez Bankası kararında görünür, ama kökü hukukta başlar. Döviz kurunda görünür, ama kökü güvende başlar. Enflasyonda görünür, ama kökü ölçünün bozulmasında başlar. Genç göçünde görünür, ama kökü liyakatin ölümünde başlar. Pazar filesinde görünür, ama kökü siyasal tercihte başlar. Kriz, bu anlamda bir kaza değil, sonuçları öngörülebilir tercihler zincirinin toplumsal bedene yazılmış raporudur.

Filozof Kirpi: "Kriz, rakamların değil, kandırılmış hayatların morg raporudur."

2) 2013 KIRIĞI: GEZİ'DEN SONRA EKONOMİNİN SINIR SİSTEMİ

2013 Türkiye için yalnızca bir protesto yılı değildir; siyasal bedeninin sinir sisteminde kalıcı bir hasarın başladığı yıldır. Gezi Parkı'nda birkaç ağacın gölgesinde başlayan itiraz, kısa sürede iktidarın toplumu, muhalefeti,

medyayı, sermayeyi ve kamusal alanı algılama biçimini değiştiren büyük bir kırılmaya dönüştü. O günden sonra ekonomi, yalnızca faiz, kur, büyüme ve yatırım kalemleriyle değil, siyasal paranoyanın ekonomiye sızan elektriğiyle çalışmaya başladı. Çünkü piyasa dediğimiz şey, sanıldığı kadar soğukkanlı bir makine değildir; kokuyu alır, korkuyu hisseder, belirsizliği büyütür, hukukun çatladığı yerde kendi savunma refleksini geliştirir. Gezi'den sonra Türkiye'de yalnızca sokak sertleşmedi; ekonominin sinir uçları da yakıldı.

2013'ün önemi şurada yatar: Türkiye ekonomisi o döneme kadar birçok kırılmalı taşımasına rağmen hâlâ yüksek büyüme, dış finansman, inşaat canlılığı, tüketim genişlemesi ve görece iyimser beklentiler üzerinden ilerliyordu. Dünya Bankası'nın 2013 Türkiye değerlendirmesi, ekonominin 2013'te iç talep, özel tüketim, kamu yatırımları ve stok birikimiyle toparlandığını, ilk üç çeyrekte yıllık yüzde 4 büyüdüğünü belirtir. Fakat aynı fotoğrafta başka bir gölge vardı: büyüme büyük ölçüde iç talebe yaslanıyor, dış denge zayıflıyor, Türkiye küresel likidite koşullarına bağımlı kalıyordu. Yani beden yürüyordu ama tansiyon düzensizdi. Gezi sonrası siyasal gerilim, bu zaten hassas bünyenin sinir sistemine ek bir yük bindirdi.

Gezi'yi ekonomi açısından anlamak için önce "güven" kavramını sıradan bir piyasa kelimesi olmaktan çıkarmak gerekir. Güven, yatırımcının sevdiği steril bir rapor cümlesi değildir; toplumun devletle kurduğu temel temasıdır. Yurttaş, mahkemeye, polise, belediyeye, medyaya, vergi düzenine, ihaleye, paranın değerine ve kamusal itiraza güven duyuyorsa, ekonomi daha uzun vadeli düşünür. Ama iktidar itirazı düşmanlık, eleştiriyi ihanet, sokağı komplo, medyayı hizaya sokulacak aparat, sermayeyi disipline edilecek güç olarak görmeye başladığında, ekonomi de kendini korumaya alır. Para, şiiir sevmez belki ama korkuyu iyi okur. Gezi'den sonra korku, yalnızca muhalif yurttaşın değil, piyasanın da diline yerleşti.

Bu kırılmanın ilk sonucu, kamusal itirazın kriminalize edilmesidir. Gezi öncesi Türkiye'de de ciddi demokrasi, hukuk ve basın özgürlüğü sorunları vardı; fakat Gezi sonrası iktidar, kamusal muhalefeti çok daha sistematik biçimde bir güvenlik meselesi olarak kodlamaya başladı. Freedom House'un Türkiye'de ifade özgürlüğünün sistematik gerilemesine ilişkin raporu, 2013 Gezi Parkı protestolarından sonra temel özgürlüklere yönelik saldırıların sistematik boyut kazandığını ve hukuki süreçlerin muhalefeti yıldırım için araçsallaştırdığını belirtir. Bu cümle doğrudan ekonominin kalbine dokunur. Çünkü muhalefetin hukuki araçlarla bastırıldığı yerde, sermaye de bilir ki hak arama mekanizması yarın kendisi için de daralabilir.

İkinci sonuç, medyanın yeniden hizalanmasıdır. Ekonomi, bilgiyle çalışır. Bilgi akışı bozulduğunda piyasa yalnızca eksik haber almaz; gerçekliği yanlış tartar. Gezi günlerinde ana akım medyanın tutumu, özellikle toplumun önemli bir kesiminde medya-sermaye-iktidar ilişkisine dair derin bir güvensizlik yarattı. Bu güvensizlik, yalnızca basın etiği tartışması değildir. Büyük medya gruplarının kamu ihaleleriyle, banka kredileriyle, iktidar ilişkileriyle ve regülasyon baskısıyla iç içe geçtiği bir düzende, medya artık kamusal hakikat alanı olmaktan çıkıp ekonomik iktidar mimarisinin parçası hâline gelir. Freedom House'un Türkiye'de medya, yolsuzluk ve iktidar ilişkisine dair 2014 raporu, özgür basın ve bağımsız kurumların demokratik düzende önemini vurgularken hükümete gazetecilere yönelik tehditleri sonlandırma ve geniş yorumlanan ceza hükümlerini daraltma çağrısı yapıyordu. Medya sustuğunda ekonomi de hakikatin değil, söylentinin pazarına dönüşür.

Üçüncü sonuç, kent rantının siyasal rejimin merkezî damarlarından biri hâline gelmesidir. Gezi, yüzeyde park meselesiydi; derinde ise kentin kime ait olduğu sorusuydu. Bu nedenle Gezi'yi yalnızca çevreci bir refleks olarak okumak eksik kalır. O protesto, kamusal alanın beton, ihale, AVM, imar ve temsil rejimi üzerinden yeniden düzenlenmesine karşı toplumsal bir itirazdı. İktidar için kent, yalnızca yaşama mekânı değil, siyasal güç gösterisi, sermaye birikimi ve sadakat dağıtım alanıydı. Parkın yerine yapılmak istenen şey, aslında bir zihniyetin maketiydi: hafızayı yık, betonu dik, itirazı bastır, sonra buna kalkınma de. Bu model ekonomide kısa vadeli canlılık yaratabilir; fakat uzun vadede üretim, teknoloji, verimlilik ve adalet yerine rantı kutsar.

Dördüncü sonuç, sermayenin siyasal disiplin altına alınmasıdır. Gezi sonrası dönemde iş dünyasının önemli bir kısmı, iktidarla mesafe ayarlamayı ekonomik güvenlik stratejisi hâline getirdi. Bazıları susarak korundu, bazıları yakınlaşarak büyüdü, bazıları eleştirinin maliyetini görüp geri çekildi. Böylece piyasa rekabetinin yanında siyasal yakınlık ekonomisi genişledi. Bir ülkede şirketlerin başarısı üretim gücünden çok iktidara mesafe ayarıyla ölçülmeye başlarsa, verimlilik kültürü çöker. Sermaye, özgür rekabetin değil, siyasal iklimin meteorolojisini izlemeye başlar. Hangi bakan değişti, hangi belediye kimde, hangi mahkeme ne karar verdi, hangi medya kimi hedef aldı: bunlar ekonomik kararların görünmez parametreleri olur. Böyle bir atmosferde yatırımcı fabrika kurmadan önce hukuk falına bakar. Bu da ekonominin sinir sistemini sürekli tetikte tutar.

Beşinci sonuç, dijital alanın denetim sahasına dönüşmesidir. Gezi, Türkiye’de sosyal medyanın kamusal haberleşme gücünü çıplak biçimde gösterdi. Ana akım medya sustuğunda yurttaş gazeteciliği, sosyal medya ve alternatif haber ağları devreye girdi. Freedom House’un Türkiye interneti üzerine özel raporu, Gezi protestolarının çevrimiçi yaratıcılık ve yurttaş gazeteciliği açısından büyük bir patlama yarattığını vurgular. Fakat iktidar açısından bu yeni dijital canlılık, demokratik katılım imkânından çok kontrol edilmesi gereken bir tehdit olarak algılandı. İnternet özgürlüğüne yönelik baskılar, platform denetimi, sansür tartışmaları ve dijital gözetim, kamusal aklın daraltılmasına hizmet etti. Ekonomi bakımından bunun anlamı açıktır: bilgi akışı sıkışır, inovasyon kültürü de sıkışır; yaratıcı sınıflar nefessiz kalır; genç kuşak ülkeye değil, çıkış kapısına bakar.

Altıncı sonuç, politik belirsizliğin kalıcılaşmasıdır. OECD’nin 2014 Türkiye Ekonomik İncelemesi, Türkiye’nin 2000’lerdeki güçlü büyümesinin büyük ölçüde iç talep tarafından sürüklendiğini, bunun cari açığı genişlettiğini belirtir; rapor ayrıca Mart 2014 yerel seçimleri sonrasında siyasal belirsizliğin azalmasının iç talep ve uluslararası güveni destekleyebileceğini yazar. Bu teknik ifade aslında dönemin hassasiyetini gösterir: ekonomi siyasal belirsizliği doğrudan fiyatlıyordu. 2013 sonrası siyaset, seçimi yalnızca temsil mekanizması olmaktan çıkarıp sürekli bir varoluş savaşına dönüştürdükçe, ekonomi de sürekli seçim psikolojisiyle yönetilmeye başladı.

Bu noktada şu ayrımı yapmak gerekir: Gezi ekonomik krizi tek başına yaratmadı. Böyle bir iddia hem sığ hem de haksız olur. Krizin yapısal nedenleri daha geniştir: dış finansmana bağımlılık, düşük tasarruf, ithalata dayalı üretim, inşaat-rant modeli, kurumsal zayıflama, para politikası hataları, hukuk güvenliği aşınması, küresel likidite koşulları ve sonrasında gelen başkanlık sistemiyle merkezileşen karar düzeni. Fakat Gezi, bu kırılma noktalarının siyasal olarak nasıl yönetileceğini belirleyen eşik oldu. İktidar, itirazı dinlemek yerine bastırmayı, çoğulculuğu hazmetmek yerine hizaya sokmayı, kamusal öfkeyi anlamak yerine düşmanlaştırmayı seçti. İşte ekonomik maliyet burada başladı. Çünkü ekonominin sinir sistemi, baskıyla değil, güvenle çalışır.

Gezi sonrası Türkiye’de rejimin dili de değişti. “Milli irade” kavramı, demokratik çoğunluk ilkesinden çıkarılıp iktidarın her kararını tartışma dışı bırakma zırhına dönüştürüldü. Bu zırh ekonomide de kullanıldı. Eleştirel iktisatçı, muhalif gazeteci, bağımsız uzman, sendika, meslek odası, çevreci hareket veya kent savunucusu çoğu zaman teknik uyarı yapan aktörler olarak değil, kalkınmayı engelleyen odaklar olarak kodlandı. Böylece akıl uyarı ürettiğinde, siyaset bunu saldırı saydı. Bu, bir ülkenin hata düzeltme mekanizmasını sakatlar. Hata düzeltilemeyince birikir. Biriken hata önce kurda, sonra enflasyonda, sonra yoksullukta, sonra toplumsal umutsuzlukta görünür.

2013 Kırığı, bu yüzden ekonomik tarihin kenar notu değil, ana dosyasıdır. O yıl Türkiye’de iktidar ile toplum arasındaki ilişki sertleşti; kent, medya, hukuk, sermaye ve dijital alan yeni bir denetim mimarisinin içine çekildi. Ekonomi bu mimarinin dışında kalamazdı. Çünkü otoriterleşme, yalnızca siyasal özgürlükleri daraltmaz; risk algısını büyütür, karar ufkunu kısaltır, yatırımı ürkütür, üretim yerine rantı, liyakat yerine sadakati, bilgi yerine propaganda sisini güçlendirir. Bir süre her şey idare edilebilir görünür. Krediler döner,

inşaatlar yükselir, ekranlar susar, rakamlar parlatılır. Ama sinir sistemi yanmış bir beden, sonsuza kadar yürüyemez.

Filozof Kirpi: "Sokaktan korkan iktidar, sonunda pazardan da korkar."

3) KURUMLARIN BOĞULMASI: OTORİTERLEŞMENİN EKONOMİK ANATOMİSİ

Bir ülkenin ekonomisi yalnızca fabrikalar, bankalar, döviz büroları, borsalar, market rafları ve bütçe tablolarından oluşmaz; bunların arkasında görünmeyen bir iskelet vardır: kurumlar. Kurum dediğimiz şey, devletin hafızasıdır, piyasanın sinir düzenidir, yurttaşın yarına inanmasını sağlayan sessiz teminattır. Mahkeme tarafsızsa, Merkez Bankası öngörülebilirse, istatistik kurumu güven veriyorsa, ihale sistemi rekabete açıksa, bürokrasi liyakatle çalışıyorsa, Meclis bütçeyi denetleyebiliyorsa ekonomi hata yapsa bile kendini düzeltme kapasitesine sahip olur. Fakat kurumlar boğulursa, ekonomi nefes alamaz. İlk bakışta büyüme sürebilir, yollar yapılabilir, kredi dönebilir, tüketim canlı görünebilir; fakat içeride oksijen azalır. Türkiye'nin 2013-2026 arasında yaşadığı temel mesele tam da budur: kriz, önce kurumların akciğerinde başladı, sonra halkın cebinde hırıltıya dönüştü.

Otoriterleşmenin ekonomik anatomisi, kaba kuvvetle değil, karar alma süreçlerinin daraltılmasıyla işler. Güç tek merkezde toplandıkça, kurumlar yalnızca varmış gibi duran kabuklara dönüşür. Kurum tabelası kalır, fakat içindeki bağımsız akıl çekilir. Merkez Bankası vardır ama piyasaya "fiyat istikrarını önceleyen bağımsız otorite" hissi veremez. TÜİK vardır ama geniş toplum kesimleri veriye ihtiyatla bakar. Meclis vardır ama bütçe ve yürütme üzerindeki denetim kapasitesi zayıflar. Mahkemeler vardır ama siyasal dosyalarda bağımsızlık tartışması hiç bitmez. Düzenleyici kurumlar vardır ama regülasyonun piyasa ilkelerine mi yoksa siyasal önceliklere mi göre işlediği sorusu büyür. İşte kurumların boğulması budur: kurum ölmez, fakat nefesini kaybeder.

2018'de yürürlüğe giren Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi, bu sürecin kurumsal dönüm noktalarından biridir. Freedom House'un 2026 Türkiye raporu, 2018'den beri yürürlükte olan anayasal sistemde cumhurbaşkanının ulusal düzeyde başlıca otorite olduğunu ve geniş yürütme yetkileri taşıdığını belirtir. BTI 2026 Türkiye raporu da Türkiye'nin 2018'den sonra "hiper-başkanlık" modeli altında sınırlı kurumsal denetimlerle işlediğini, yürütme gücünün tek kişide yoğunlaştığını, parlamenter denetimin zayıfladığını ve yargı üzerindeki kontrolün arttığını vurgular. Bunlar yalnızca siyaset bilimi cümleleri değildir; her biri ekonomik maliyet üretir. Çünkü denge ve denetim zayıfladığında, hatalı politika daha uzun süre yaşar. Uyarı mekanizması çalışmazsa yanlış karar erken ölmez, büyür, semirir, sonra topluma fatura keser.

Ekonomide kurumların önemi en çok kriz anlarında anlaşılır. Normal zamanda herkes büyümeden pay alıyor gibi görünür; fakat kur sıçradığında, enflasyon patladığında, rezerv eridiğinde, yatırımcı tereddüt ettiğinde, hane halkı parasını korumaya çalıştığında, kurumların gerçek kalitesi ortaya çıkar. Bağımsız Merkez Bankası, yalnızca teknik bir bürokratik fantezi değildir; piyasanın "para politikası seçim takvimine göre değil, fiyat istikrarına göre yönetiliyor" diyebilmesi için gerekir. Bağımsız istatistik kurumu, yalnızca rakam yayımlayan bir ofis değildir; ücretlinin, emeklinin, işçinin, yatırımcının ve araştırmacının ortak gerçeklik zemini için gerekir. Bağımsız yargı, yalnızca hukukçuların meslekî hassasiyeti değildir; mülkiyetin, sözleşmenin, yatırımın ve borç ilişkisinin güvenliği için gerekir. Bu üçü zayıfladığında ekonomi pusulasını kaybeder.

Türkiye'de 2021 sonrası para politikası deneyimi, kurumların nasıl boğulduğunu gösteren en çarpıcı örneklerden biridir. Faiz, enflasyon ve kur meselesi teknik bir tartışma olarak değil, siyasal bir iman sınavı gibi kuruldu. Merkez Bankası başkanlarının sık değişmesi, piyasaya yalnızca "kişiler değişiyor" mesajı vermedi; kurumun kendi aklını koruyamadığı hissini güçlendirdi. Böyle bir ortamda faiz kararı açıklansa bile kararın

arkasında teknik kurul mu, siyasal irade mi, seçim hesabı mı, ideolojik ısrar mı var sorusu ortadan kalkmadı. Ekonomi belirsizliği sevmez; ama en çok kurumsal belirsizlikten korkar. Çünkü faiz bugün değişebilir, kur yarın oynayabilir; fakat kurumun karakteri bozulursa, geleceğin tamamı sislenir.

OECD'nin 2025 Türkiye Ekonomik İncelemesi, 2022 ve 2023'te ekonominin genişlemeci maliye ve para politikalarıyla büyüdüğünü, fakat bu politikaların yüksek enflasyon, genişleyen cari açık, negatif net uluslararası rezervler ve Türk lirasında büyük değer kaybı gibi ciddi dengesizlikler yarattığını belirtir. Burada görünen şey, sadece yanlış para politikası değildir; denge-denetim kapasitesi zayıflamış bir ekonomik yönetim modelidir. Eğer kurumlar güçlü olsaydı, genişlemeci politika bu kadar uzun süre bu kadar ağır dengesizlik biriktiremezdi. Kurumların görevi, iktidarın arzusuna fren yapmaktır. Fren sökülünce araba bir süre hızlı gider, evet; sonra virajda halkın üzerine devrilir.

Kurumların boğulmasının ikinci ayağı bürokrasidir. Bürokrasi, kötü kullanıldığında hantallık üretir; fakat iyi çalıştığında devletin hafızasını taşır. Liyakatli bürokrat, siyasal iktidarın hoşuna gitmeyen veriyi de masaya koyar. Teknik kadro, "bu kararın üç ay sonra maliyeti büyür" diyebilir. Denetçi, "bu ihale kamu yararına uygun değil" diye rapor yazabilir. İstatistikçi, "rakam böyle çıkmadı" diye direnebilir. Fakat sadakat rejiminde bürokrasi susmayı öğrenir. Suskun bürokrasi ilk anda iktidara konfor sağlar; uzun vadede devlete felaket hazırlar. Çünkü kimse yanlış kararı zamanında durduramaz. Devlet akli dediğimiz şey, biraz da iktidarın duymak istemediği cümleleri kurabilen memurların cesaretidir.

Üçüncü ayak yargıdır. Ekonomi ile yargı arasındaki ilişki çoğu zaman kuru bir "yatırım iklimi" ifadesine sıkıştırılır. Oysa mesele daha derindir. Yargı güvenilir değilse, borç ilişkisi de güvensizleşir, sözleşme de, mülkiyet de, ortaklık da, ihale de, vergi uyumsuzluğu da. Yargının siyasal etkiden bağımsızlığına dair kuşku arttıkça, ekonomik aktörler davranışlarını hukuk normuna göre değil, güç haritasına göre belirler. Bu da piyasa ahlâkını çürütür. Kim daha iyi üretir sorusu geri çekilir; kim daha iyi bağ kurar sorusu öne çıkar. Sonunda hukukî öngörülebilirliğin yerini siyasî sezgi alır. Hukukun ekonomik faizi tam burada doğar: adalet gecikirse para pahalılaşır, güven azalırsa yatırım kısılır.

Dördüncü ayak veri rejimidir. Veri, modern ekonominin ortak aynasıdır. Fakat ayna buğulanırsa herkes kendi yüzünü başka türlü görür. Enflasyonun, işsizliğin, yoksulluğun, büyümenin ve gelir dağılımının güvenilir ölçülmediği hissi toplumda yayılırsa, iktisadî tartışma ortak zeminini kaybeder. Ücret pazarlığı siyasal tartışmaya, emekli maaşı hesabı güven krizine, kira artışı toplumsal öfkeye dönüşür. Bu noktada veri meselesi yalnızca teknik değildir; hakikat rejimi meselesidir. Heterobilim Okulu açısından ölçü, ahlâkî bir kurumdur. Çünkü ölçü olmazsa hak da olmaz. Tartı bozursa pazarda adalet olmaz; enflasyon ölçüsü tartışılmalıysa ülkede emek adaleti olmaz.

Beşinci ayak ihale ve kamu kaynakları düzenidir. Kurumsal ekonomi açısından kamu ihalesi, devletin ahlâk laboratuvarıdır. Rekabet açık mı, şartnameler adil mi, denetim işliyor mu, kamu yararı korunuyor mu, maliyetler gerçekçi mi, garantiler topluma nasıl dönüyor? Bu soruların cevabı yalnızca bütçeyi değil, siyasal rejimin karakterini de gösterir. Otoriterleşen yapılarda kamu kaynağı çoğu zaman sadakat ağlarını besleyen bir dolaşım sistemine dönüşür. Bu durumda piyasa ekonomisi görünüşte sürer ama kamusal imtiyaz ekonomisi derinleşir. Yakın olan korunur, uzak olan disipline edilir. Küçük işletme rekabet eder, büyük imtiyaz sahibi garanti alır. Halk risk taşır, ayrıcalıklı kesim getiri toplar. Buna ekonomi denir ama aslında siyasallaşmış bölüşüm mimarisidir.

Dünya Bankası'nın Türkiye değerlendirmesi, ülkenin 2023 sonrası makroekonomik normalleşme çabasına girdiğini, fakat yüksek enflasyon, düşük verimlilik artışı ve zayıflayan doğrudan yabancı yatırım gibi uzun süredir devam eden makro ve yapısal sorunların sürdürülebilir büyümeyi zorladığını belirtir. Bu cümledeki "yapısal sorunlar" ifadesi, yalnızca fabrika verimliliği veya teknoloji açığı değildir; kurumların güven üretme

kapasitesini de içerir. Doğrudan yabancı yatırım, yalnızca kâr aramaz; hukuk, öngörülebilirlik, veri güveni ve kurumsal istikrar da arar. Kurumlar zayıfladığında ülkeye gelen sermaye de karakter değiştirir: uzun vadeli üretim sermayesi yerine kısa vadeli finansal fırsat sermayesi öne çıkar.

Bu bölümün temel hükmü şudur: Türkiye’de ekonomik kriz, yalnızca yanlış faiz kararıyla, yanlış kur politikasıyla veya yanlış bütçe tercihiyle açıklanamaz. Bunlar semptomdur. Hastalık, kurumların boğulmasıdır. Otoriterleşme ekonomiye önce görünmez bir hasar verir; güveni azaltır, denetimi zayıflatır, bürokrasiyi susturur, veriyi tartışmalı hâle getirir, yargıyı siyasallaştırır, kamu kaynaklarını sadakat ağlarına yaklaştırır. Sonra bu görünmez hasar görünür rakamlara dönüşür: enflasyon yükselir, kur kırılır, rezerv erir, yatırım duraksar, ücret küçülür, genç kaçar, emekli yoksullaşır. Yani kriz pazarda başlamaz; pazar yalnızca kurumsal boğulmanın halka tercüme edildiği yerdir.

Kurumların boğulması, bir ülkenin kendi kendini duyma yeteneğini kaybetmesidir. Kurum, iktidara “dur” diyemiyorsa, veri hakikati koruyamıyorsa, mahkeme güven üretemiyorsa, Meclis denetleyemiyorsa, bürokrasi uyarı yapamıyorsa, ekonomi artık akılla değil refleksle yönetilir. Refleks ise kriz anında çoğu zaman yumruk sıkar, kulak tıkar, suçu dışarı atar, faturayı içeri keser. Türkiye’nin 2013-2026 arasında yaşadığı ekonomik hikâyenin karanlık damarlarından biri budur: kurumlar boğuldukça halk nefessiz kaldı.

Filozof Kirpi: “Kurumlar boğulunca ekonomi nefes değil, panik üretir.”

4) TEK MERKEZLİ AKIL: BAŞKANLIK SİSTEMİ VE EKONOMİK KARARLARIN SARAYLAŞMASI

Ekonomi, tek kişinin öfkesine, sezgisine, sabahki kanaatine, akşamki stratejisine, seçim takvimine ve ideolojik takıntısına teslim edilemeyecek kadar karmaşık bir organizmadır. Para piyasası kapris kaldırmaz; üretim zinciri nutukla çalışmaz; yatırımcı, karar mekanizmasının hangi odada, hangi danışmanın kulağında, hangi siyasal refleksle şekillendiğini anlamaya çalıştığında ülkeden önce güven çıkar. 2017 referandumu ve 2018’de fiilen başlayan Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi, Türkiye’de ekonomik karar alma süreçlerini parlamenter denge, bürokratik müzakere ve kurumsal fren düzeninden uzaklaştırıp tek merkezli yürütme aklına bağladı. Bu sistem, kendisini hız, etkinlik ve bürokratik hantallıktan kurtuluş vaadiyle sundu; fakat ekonomide hız her zaman erdem değildir. Freni sökülmüş bir kamyon da hızlıdır, mesele viraji alıp alamadığıdır.

Başkanlık sisteminin ekonomik anlamı, yalnızca yönetim biçiminin değişmesi değildir; kararın sosyolojisinin değişmesidir. Parlamenter sistemde de hatalar yapılır, bürokrasi yozlaşabilir, kurumlar zayıflayabilir. Fakat denge ve denetim mekanizmaları, hatanın dolaşımını yavaşlatır, itiraz kanalı açar, kararları çoğul aklın süzgecinden geçirir. Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi ise bakanlıkları, kurulları, bürokrasiyi, düzenleyici kurumları ve ekonomi yönetimini yürütmenin merkezî iradesine daha sıkı bağladı. Freedom House’un 2026 Türkiye raporu, 2018’den beri yürürlükte olan anayasal sistemde cumhurbaşkanının başlıca ulusal otorite olduğunu ve geniş yürütme yetkilerine sahip bulunduğunu belirtir. Bu ifade kuru bir anayasa notu gibi görünür; fakat ekonomideki karşılığı ağırdır: karar merkezileştikçe, yanlış kararın maliyeti de merkezî olarak büyür.

Bu sistemin en kritik sonucu, ekonomik kararların kurumsal istişareden çok siyasal sadakat mimarisine yaklaşmasıdır. Ekonomide iyi karar, çoğu zaman rahatsız edici bilgiyi dinleme cesaretinden doğar. Merkez Bankası “faiz indirimi kur ve enflasyon baskısını artırır” diyebilmeli, Hazine “bu garanti bütçeye yük bindirir” diyebilmeli, TÜİK “veri böyle çıkıyor” diyebilmeli, bakanlık bürokrasisi “bu karar seçim öncesi fayda sağlar ama iki yıl sonra maliyeti büyür” diyebilmeli. Tek merkezli akıl ise çoğu zaman bu itirazları teknik uyarı değil, siyasal direnç gibi algılar. O zaman bürokrasi düşünmez, tahmin eder; rapor yazmaz, beklenti okur; hakikati

masaya koymaz, merkezî iradenin duymak istediği cümleyi arar. İşte kararların saraylaşması budur: hakikatin koridorda ayakkabısını çıkarıp içeri girmeye çalışması.

BTI 2026 Türkiye raporu, 2018'den sonra Türkiye'nin sınırlı kurumsal denetimlerle işleyen bir "hiper-başkanlık" modeline geçtiğini, yürütme gücünün tek kişide yoğunlaştığını, parlamenter denetimin zayıfladığını ve yargı üzerindeki kontrolün arttığını yazar. Böyle bir yapı ekonomide üç tür maliyet üretir: belirsizlik maliyeti, hata maliyeti ve korku maliyeti. Belirsizlik maliyeti, aktörlerin kararın hangi teknik gerekçeyle değil, hangi siyasal eğilimle alınacağını kestirmeye çalışmasıdır. Hata maliyeti, yanlış politikanın bağımsız kurumlarca zamanında frenlenememesidir. Korku maliyeti ise bürokratin, akademisyenin, iş insanının, gazetecinin ve yatırımcının açık uyarı yapmadan önce siyasal bedel hesabı yapmasıdır. Ekonomi böyle bir ortamda açık tartışmayla değil, fısıltıyla işler. Fısıltıyla işleyen ekonomi ise güven değil, dedikodu üretir.

Başkanlık sisteminin ekonomi üzerindeki etkisi en çıplak biçimde para politikasında görüldü. Merkez Bankası'nın başkanları sık değişti, faiz kararları teknik tutarlılıktan çok siyasal yönlendirme tartışmalarıyla anıldı, "faiz sebep, enflasyon sonuç" iddiası ekonomi yönetiminin merkezî dogmasına dönüştü. OECD'nin 2025 Türkiye Ekonomik İncelemesi, Merkez Bankası bağımsızlığı endeksine göre Türkiye'de başkan ve kurul üyelerinin atanmasına ilişkin kuralların diğer OECD ülkelerinin gerisinde kaldığını, başkan atamasının yürütme dışında ayrı organlarca yapılmasının ve görev sürelerinin uzatılmasının bağımsızlığı güçlendirebileceğini belirtir. Yani mesele yalnızca kim başkan oldu meselesi değildir; başkanı atayan, değiştiren, baskılayan veya yönlendiren kurumsal düzen meselesidir. Merkez Bankası bağımsızlığı romantik bir liberal süs değildir; halkın parasının siyasal aceleciliğe karşı sigortasıdır.

Tek merkezli karar alma modelinin en ağır sonuçlarından biri, ekonominin seçim takvimine bağlanmasıdır. 2022 ve 2023'te büyüme yüksek görünürken, bunun arkasında genişlemeci para ve maliye politikaları, kredi genişlemesi, tüketim patlaması ve döviz tutmaya dönük pahalı araçlar vardı. OECD, Türkiye ekonomisinin 2022'de yüzde 5,3, 2023'te yüzde 5,1 büyüdüğünü, fakat bu büyümenin genişlemeci politikalarla desteklendiğini ve bunun yüksek enflasyon, cari açık, negatif net uluslararası rezervler ve liranın büyük değer kaybı gibi dengesizlikler yarattığını belirtir. Bu tablo, "hızlı büyüdük" diye pazarlanan şeyin aslında ekonomik bünyeye bindirilmiş yüksek tansiyon olduğunu gösterir. Büyüme varsa ama rezerv eriyor, para değer kaybediyor, enflasyon halkın sofrasını kemiriyorsa, orada büyüme değil, şişkinlik vardır.

Saraylaşan ekonomik kararların bir başka özelliği, kişiselleşmiş güven üretmeye çalışmasıdır. Kurumsal güven zayıfladığında iktidar "biz çözeriz" diline yaslanır. Oysa modern ekonomilerde güven, kişinin karizmasına değil, kurumun öngörülebilirliğine bağlanır. Bir bakanın değişmesiyle ekonomi politikası tümenden yön değiştiriyorsa, bir Merkez Bankası başkanının görevden alınmasıyla piyasa yeni rejim okumaya çalışıyorsa, bir konuşma döviz kurunu sarsıyorsa, orada ekonomi kişilere fazla bağımlı hâle gelmiş demektir. Kişiye bağımlı güven, güven değildir; ertelenmiş paniktir. Çünkü kişi gider, fikir değişir, danışman değişir, siyasi ihtiyaç değişir. Kurum ise kalıcı olmalıdır. Türkiye'de sorun tam da buydu: kurumların yerini kişisel irade, kuralın yerini kararname, öngörülebilirliğin yerini siyasal sezgi aldı.

Bu modelin bürokrasi üzerindeki etkisi de yıkıcıdır. Cumhurbaşkanlığı sisteminde bakanların siyasal ve parlamenter ağırlığı azaldıkça, teknik bürokrasinin inisiyatifi de daralır. Bakan, Meclis içinden çıkan ve siyasal sorumluluğu yasama önünde sınanan bir figür olmaktan çok, merkezî yürütmenin atadığı yöneticiye dönüşür. Böyle bir mimaride bakanlıklar politika üreten kurumsal akıllar olmaktan çıkıp merkezden gelen iradeyi uygulayan idari hatlara dönüşebilir. Bürokrasi de buna uyum sağlar: yukarıya gerçekleri değil, risk almayan cümleleri taşır. Devlet akıllı, dalkavuklukla değil, itiraz edebilen uzmanlıkla ayakta kalır. İtiraz edemeyen uzman, uzman değildir; pahalı bir süs bitkisidir.

Saraylaşmanın başka bir sonucu, ekonomi yönetiminde iletişim krizidir. Piyasa bazen kötü haberi bile kabul eder; yeter ki karar tutarlı, gerekçe açık, hedef inandırıcı olsun. Fakat hedefler sık değişiyor, enflasyonla mücadele söylemi ile düşük faiz ısrarı çelişiyor, kur politikası örtük araçlarla yürütülüyor, rezerv kullanımı şeffaf tartışılmıyor, veri güveni zedeleniyorsa, ekonomi yönetimi iletişim değil sis üretir. Reuters, Türkiye'de 2024 sonunda başlayan faiz indirimi anlatırken önceki dönemde Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan'ın yüksek enflasyona rağmen borçlanma maliyetlerini düşürme yönündeki ısrarının Merkez Bankası kredibilitelerini zedelediğini, rezervleri erittiğini, yabancı yatırımcıları uzaklaştırdığını ve dolarizasyonu durdurmak için maliyetli devlet destekli politikalar doğurduğunu yazdı. Bu, kişiselleşmiş ekonomi yönetiminin piyasada bıraktığı hasarın kısa özeti.

Burada şu noktayı kaçırmamak gerekir: Başkanlık sistemi tek başına ekonomik kriz üretmez. Dünyada farklı başkanlık sistemleri vardır; bazıları güçlü denge-denetim yapıları, bağımsız kurumlar ve özerk yargı ile çalışabilir. Türkiye'deki sorun, başkanlık sisteminin zaten zayıflayan kurumlar, kutuplaşan siyaset, medya baskısı, yargı tartışmaları, liyakat aşınması ve popülist ekonomi tercihleriyle birleşmesidir. Yani kriz yalnızca "başkanlık" kelimesinden doğmadı; Türkiye'de uygulanan tek merkezli, denetimi zayıf, kişiselleşmiş yürütme mimarisinden doğdu. Hız vaat eden sistem, freni gevşetti; koordinasyon vaat eden model, itirazı azalttı; istikrar vaat eden yapı, politikanın kişiselleşmesiyle belirsizliği artırdı.

Bu bölümün hükmü açıktır: Ekonomi, sarayın koridorlarında tek sesli yankıya dönüştüğünde toplum çok sesli bedel öder. Kur, markette konuşur; enflasyon mutfakta konuşur; kira gençlerin evlilik planında konuşur; rezerv, ülkenin dış dünyadaki itibarında konuşur. Tek merkezli akıl, karmaşık gerçekliği sadeleştirdiğini sanır; aslında onu duymaz hâle gelir. Ekonomi ise duyulmayan gerçeğin intikamını er ya da geç alır. Çünkü piyasa ahlâklı değildir belki, ama hafızası vardır. Hangi kurum sustu, hangi karar zorlandı, hangi veri tartışmalı hâle geldi, hangi faiz kararı siyasal inatla alındı, hepsini kaydeder. Sonra bir gün döviz ekranında, pazar filesinde, maaş bordrosunda, gençlerin vize kuyruğunda geri okutur.

Filozof Kirpi: "Tek akla bağlanan devlet, çoklu gerçeğin altında ezilir."

5) FAİZ DOGMASI: PARA POLİTİKASININ İDEOLOJİK İNFAZI

Bir ülkede para politikası, hakikatin en çıplak konuştuğu alanlardan biridir; çünkü para, nutuktan etkilenir ama nutka itaat etmez. Döviz kuru alkış dinlemez, enflasyon sloganla utanmaz, piyasa inanç bildirgesiyle hizaya girmez. Türkiye'de 2021 sonrası yaşanan faiz deneyimi, yalnızca teknik bir iktisat hatası değil, hakikatin siyasal irade karşısında diz çöktürülmeye çalışılmasıydı. "Faiz sebep, enflasyon sonuç" cümlesi, ilk bakışta heterodoks bir iktisat iddiası gibi görünüyordu; fakat zamanla ekonomik yönetimin merkezî dogmasına dönüştü. Dogma dediğimiz şey tam da budur: veri ne söylerse söylesin, hayat ne kadar bağırırsa bağırın, pazar filesi ne kadar boşalırsa boşalsın, inancın kendini hakikatin yerine koyması. Türkiye'de para politikası, bir süre ekonomi biliminin soğuk aklıyla değil, ideolojik inadın sıcak demiriyle dağıldı.

Faiz elbette masum bir melek değildir; finans kapitalin, borç ilişkilerinin, gelir dağılımının, spekülasyonun, üretim maliyetinin içinde karmaşık bir güçtür. Faize eleştirel bakmak mümkündür, hatta gereklidir. Fakat faizi eleştirmek başka şeydir, enflasyonun yapısal, parasal, kur geçişkenliği, beklenti, maliyet ve talep boyutlarını yok sayarak onu bütün kötülüklerin tek sebebi ilan etmek başka şeydir. İlkinde düşünce vardır, ikincisinde dogma. Türkiye'de yapılan şey, faizi toplumsal adalet tartışmasının içine yerleştirmek değil, onu ekonomik günah keçisine çevirmek oldu. Bu sayede karmaşık kriz, tek kelimelik bir düşmana indirildi. Ne kadar kullanışlı: enflasyon yükseliyor, suçlu faiz; kur artıyor, suçlu dış güç; rezerv eriyor, suçlu spekülasyon; halk fakirleşiyor, suçlu market. Böyle bir anlatı, iktidara zaman kazandırır ama topluma refah kazandırmaz.

2021 sonbaharında kırılma açık biçimde başladı. Reuters, 23 Eylül 2021'de Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası'nın politika faizini, enflasyonun yüzde 19,25 olduğu bir dönemde, beklenmedik biçimde 100 baz puan indirerek yüzde 18'e çektiğini ve bu indirimin Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan'ın uzun süredir istediği teşvik yönüyle uyumlu olduğunu yazdı. Haberde, Reuters anketindeki 17 ekonomistten yalnızca ikisinin indirim beklediği de belirtiliyordu. Yani mesele yalnızca faiz indirimi değildi; piyasa aklının beklemediği, enflasyonun izin vermediği, kurun kaldırmadığı bir zamanda siyasal arzu para politikasının önüne geçti. Para politikası burada teknik bir karar olmaktan çıkıp iktidarın ideolojik performansına dönüştü.

Bu kararlar zinciri, lira üzerinde ağır baskı yarattı. Reuters, Aralık 2021'de Türkiye'nin kur krizinin derinleştiğini, liranın bir günde yüzde 8 düştüğünü ve bunun Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın yükselen fiyatlara rağmen faizleri düşürme planının yarattığı enflasyonist sarmal korkusuyla bağlantılı olduğunu aktardı. Haberde İstanbul Sanayi Odası Başkanı'nın, Merkez Bankası'nın faiz indirip ertesi gün lirayı desteklemek için döviz rezervi satmasını "şaşkınlıkla" izlediklerine dair eleştirisi de yer aldı. Bu tablo, kurum aklının nasıl kendi eliyle kendini tekzip ettiğini gösterir: önce faizi indirerek kuru ateşle, sonra rezerv satarak yangını bastırmaya çalış. Bu, tedavi değil, kendi açtığı yaraya pahalı pansuman yapmaktır.

IMF'nin 2022 Türkiye IV. Madde raporu, bu süreci teknik ama çok açık bir dille özetler: 2021 sonlarında enflasyon hedefin yaklaşık dört katına çıkmışken politika faizleri agresif biçimde indirilmiş, bu durum lira üzerinde ciddi baskı yaratmış, baskı ancak büyük döviz müdahaleleri ve kur korumalı mevduat uygulamasının devreye sokulmasıyla hafifletilebilmiştir. Bu cümle, Türkiye'nin para politikası otopsisinde ana kesitlerden biridir. Çünkü burada üçlü bir mekanizma vardır: önce enflasyon varken faiz indir, sonra kur patlayınca rezerv kullan, sonra rezerv ve kur baskısını hafifletmek için kamuya maliyetli yeni araçlar icat et. Yani hata, başka bir hatayla tedavi edilir; sonra o tedavinin yan etkisi yeni bir hastalık olarak topluma döner.

11

Bu faiz dogmasının en ağır sonucu, enflasyonun yalnızca yükselmesi değil, enflasyon beklentilerinin bozulmasıydı. Enflasyon, yalnızca bugünkü fiyat artışı değildir; yarına ilişkin korkunun bugünkü fiyata yazılmasıdır. Esnaf "yarın malı kaçta alacağımı bilmiyorum" dediğinde bugünkü eteki yükseltir. Kiraya veren "para eriyor" dediğinde kira talebini şişirir. İşçi "maaşım üç ay sonra eriyecek" dediğinde ücret pazarlığı sertleşir. Şirket "kur artacak" dediğinde maliyeti peşinen fiyata koyar. Böylece enflasyon, yalnızca raflarda değil, zihinde de yerleşir. Para politikasının görevi bu beklentiyi çıpalamaktır. Fakat Merkez Bankası'nın teknik güveni zayıfladığında, çıpa denize değil kuma atılır. Dalga gelir, sürükler.

2022'de enflasyonun ulaştığı seviye, dogmanın toplumsal maliyetini gösterdi. Reuters, Türkiye'de yıllık enflasyonun Ekim 2022'de yüzde 85,51'e çıkarak 24 yılın zirvesine ulaştığını aktardı. Bu oran, bir istatistik satırı değildir; emeklinin lokmasının küçülmesi, kiracının ev sahibinden çekinmesi, annenin okul çantasını taksitle alması, öğrencinin kahvesinden vazgeçmesi, memurun ikinci iş araması, işçinin ücret artışı alırken bile fakirleşmesidir. Enflasyon yüksek olduğunda yalnızca fiyatlar artmaz; insanın hayatına ilişkin ölçü duygusu bozulur. Bugün alınabilen şeyin yarın alınıp alınamayacağı bilinmez. Bilinmezlik yayılırsa toplum sürekli alarm hâlinde yaşar.

Faiz dogması, gelir dağılımını da çarpıttı. Düşük faiz söylemi ilk bakışta halkçı bir tını taşır; "faiz düşsün, yatırım artsın, üretim çoğalsın" kulağa hoş gelir. Fakat enflasyonun yüksek, kur geçişkenliğinin sert, güvenin zayıf olduğu bir ekonomide düşük faiz, üretimden çok varlık koruma telaşı yaratır. Dövizle erişen kendini korur. Gayrimenkul alan kendini korur. Stok yapabilen kendini korur. Finansal okuryazarlığı ve sermayesi olan kendini korur. Sabit gelirli ise maaş bordrosuyla enflasyonun önüne atılır. Yani düşük faiz adına başlatılan süreç, sonunda varlık sahibini koruyan, ücretliyi ezen, kiracıyı sıkıştıran, emekliyi yoksullaştıran bir bölüşüm mekanizmasına dönüşür. Halk için indirilen faiz, halkın sofrasına yüksek enflasyon olarak geri dönerse, orada halkçılık değil, ekonomi politiğin kara mizahı vardır.

Bu dönemde Merkez Bankası'nın bağımsızlığı meselesi, metnin yan konusu değil, ana omurgasıdır. OECD'nin 2025 Türkiye Ekonomik İncelemesi, 2023 sonrası daha güvenilir finansal ve parasal politikaların Merkez Bankası bağımsızlığına ilişkin güveni artırdığını, ancak bu güveni daha da güçlendirmeye ihtiyaç olduğunu belirtir; rapor ayrıca para politikasının enflasyon sürdürülebilir biçimde hedefe yaklaşana kadar sıkı kalması gerektiğini vurgular. Bu değerlendirme, geçmiş döneme dolaylı bir ayna tutar: eğer güvenin artması için politika dönüşü, sıkılaştırma ve bağımsızlık vurgusu gerekiyorsa, önceki dönemde güveni aşındıran şeyin ne olduğu da görülür. Merkez Bankası, iktidarın iktisadî arzularını onaylayan noter gibi algılandığında, para politikası teknik meşruiyetini kaybeder.

2023 sonrası dönüş, bu yüzden çok şey söyler. IMF, 2024 Türkiye IV. Madde değerlendirmesinde, politika dönüşünün ekonomik dengesizlikleri azalttığını ve güveni canlandırdığını, sıkı finansal koşulların iç talebi baskılayarak enflasyonun düşmesine katkı verdiğini belirtir; ancak risklerin sürdüğünü de ekler. Bu tablo basit bir soru doğurur: Eğer sıkı para politikası, güven ve enflasyonla mücadele için gerekli idiyse, 2021-2023 arasındaki düşük faiz ısrarının bedelini kim ödedi? Cevap ortadadır: ücretli ödedi, emekli ödedi, kiracı ödedi, genç ödedi, küçük esnaf ödedi, birikimini Türk lirasında tutan yurttaş ödedi. Ekonomi politikası hatalarının en zalim tarafı budur; kararı alanla bedeli ödeyen çoğu zaman aynı kişi değildir.

Faiz dogması, Heterobilim Okulu açısından bir "epistemik zorbalık" örneğidir. Çünkü burada mesele yalnızca yanlış düşünmek değildir; yanlışın, kurumlara ve topluma doğru diye dayatılmasıdır. Veri uyarır, piyasa uyarır, akademi uyarır, kur uyarır, enflasyon uyarır, sokaktaki fiyat etiketi uyarır; fakat dogma kulağını tıkar. Böyle bir durumda ekonomi politikası, bilimsel muhakeme olmaktan çıkar, ritüelci bir inada dönüşür. Faiz düşürülür, kur yükselir; yine faiz düşürülür, enflasyon artar; yine aynı söylem korunur. Bu, aklın değil, inatla kutsanmış siyasal performansın alanıdır. Heterobilim Okulu'nun diliyle söylersek, para politikasının etik metabolizması bozulmuştur; beden şekeri yükselirken doktor "tatlı iyileştirir" diye ısrar etmiştir.

12

Burada son hüküm keskindir: Türkiye'de faiz dogması, para politikasının ideolojik infazıydı. Faiz tartışması elbette yapılabilirdi; üretim, kredi, yatırım, finansal adalet ve borçlanma düzeni üzerine güçlü bir alternatif iktisat kurulabilirdi. Fakat yapılan bu değildi. Yapılan, enflasyonun, kurun, beklentilerin, rezervlerin ve kurum güveninin uyarılarını bastırarak siyasal iddiayı ekonomik hakikatin üzerine çıkarmaktı. Sonuçta faiz düşürüldü ama hayat pahalandı. Kredi ucuzladı ama gelecek pahalılaştı. Para politikası gevşedi ama toplumun sınırları gerildi. İktidar faizi yendiğini sandı; enflasyon halkı yendi.

Filozof Kirpi: "Faizi günah keçisi yapan akıl, enflasyonu halka cellat yaptı."

6) 2018 ÇATLAĞI: LİRANIN İLK BÜYÜK ÇIĞLIĞI

2018 krizi, Türkiye ekonomisinin ansızın tökezlediği bir an değildi; uzun süredir şişen damarın ilk büyük patlamasıydı. O yıl lira yalnızca değer kaybetmedi, ülkenin saklanmış kırılganlıkları kendi sesini buldu. Döviz ekranında görünen şey, aslında yıllarca ertelenmiş soruların aynı anda konuşmaya başlamasıydı: Türkiye üretmeden ne kadar büyüyebilirdi, dış finansmana yaslanarak ne kadar yürüyebilirdi, inşaat ve tüketim kredisiyle ne kadar refah illüzyonu kurabilirdi, Merkez Bankası üzerindeki siyasal baskı ne kadar sürdürülebilirdi, hukuk ve kurum güveni aşınırken sermaye ne kadar sabredebilirdi? 2018'de lira, yalnızca dolar karşısında düşmedi; ekonomi yönetiminin kibri, kurumsal kapasitenin zayıflığı ve dış borçla beslenen büyüme modelinin sınırları karşısında ilk büyük çığlığını attı.

2018'i yalnızca Rahip Andrew Brunson gerilimiyle açıklamak, yangını yalnızca kibrite bağlamak olur. Evet, ABD ile yaşanan diplomatik kriz, Trump yönetiminin yaptırım ve tarife hamleleri, piyasa paniğini keskinleştirdi. Ağustos 2018'de ABD'nin Türkiye'ye çelik ve alüminyum tarifelerini artırması liranın sert

düşüşünü hızlandırdı; The Guardian o dönemde liranın bir günde yüzde 20'den fazla değer kaybettiğini, yıl içinde kaybın neredeyse yüzde 50'ye yaklaştığını, enflasyonun yüzde 15,9'a çıktığını ve Türkiye'nin yüksek döviz borcu nedeniyle alarm verdiğini aktarıyordu. Fakat bu dış tetikleyici, zaten çatlamış camı kıran son taş gibiydi. Cam daha önce çatlamıştı. Çünkü Türkiye ekonomisi yüksek cari açık, düşük tasarruf, dış finansman bağımlılığı, özel sektörün döviz borcu ve kurumsal güven erozyonu üzerine basıyordu.

2018 öncesi modelin ana zaafı, büyümenin niteliğindeydi. Türkiye, 2000'lerin özellikle ikinci yarısından itibaren bol küresel likidite, dış kaynak girişi, kredi genişlemesi, inşaat yatırımları ve iç talep üzerinden yüksek büyüme performansı üretti. Bu model ilk bakışta başarı hikâyesi gibi görünüyordu; yollar, köprüler, konutlar, AVM'ler, tüketim artışı, bankacılık canlılığı ve şehirlerin betonla genişlemesi. Fakat bu büyüme, üretim yapısındaki teknolojik sıçramayla, verimlilik artışıyla, ihracatın niteliğini yükselten bir sanayi dönüşümüyle yeterince desteklenmedi. Dışarıdan para geldikçe içeriye refah hissi yayıldı; para pahalılaştıkça ya da kaçmaya başlayınca modelin çıplaklığı ortaya çıktı. Dünya Bankası'nın Mayıs 2018 Türkiye Ekonomik Monitörü, yüksek enflasyon, büyük cari açık ve kur oynaklığının talep baskısı ve arz kısıtlarıyla bağlantılı olduğunu belirtiyordu. Yani uyarı krizin ortasında değil, öncesinde zaten masadaydı.

Liranın 2018'deki büyük sarsıntısının kalbinde dış finansman meselesi vardı. Türkiye, uzun süre cari açığını sermaye girişleriyle finanse etti. Bu model, küresel faizler düşükken, yatırımcı iştahı yüksekken, siyasal risk sınırlıyken çalışır gibi görünür. Fakat dış kaynakla büyüyen ekonomi, dış kaynağın ruh hâline bağımlı hâle gelir. Küresel koşullar değiştiğinde, ABD faizleri yükseldiğinde, jeopolitik gerilim arttığında, ülke risk primi tırmandığında, para bir anda daha seçici davranır. IMF'nin 2018 Türkiye IV. Madde raporu, cari açığın ve dış finansman ihtiyacının orta vadede yüksek kalmasının beklendiğini, büyümenin destekleyici para, maliye ve finansal politikalarla sürdüğünü, fakat enflasyon ve dış kırılganlıkların önemli olduğunu belirtiyordu. Bu, "gemi hızlanıyor ama yakıtı borç, rotası riskli" demenin diplomatik yoluydu.

13

Özel sektörün döviz borcu, bu çatlağı daha da derinleştirdi. Şirketler gelirlerinin önemli bir kısmını Türk lirasıyla elde ederken, borçlarının büyük bölümü döviz cinsindeyse, kur artışı bilanço depremine dönüşür. Dolar yükseldiğinde yalnızca ithalat pahalılaşmaz; şirketlerin borç yükü de ağırlaşır. Bu durumda yatırım ertelenir, maliyet artar, fiyatlara zam gelir, işçi çıkarmalar başlar, bankaların kredi riski büyür. Kur şoku, döviz bürosunda kalmaz; fabrikaya, bankaya, markete, maaşa, kiraya iner. 2018'de bazı büyük şirketlerin borç yapılandırma talepleri, modelin şirket bilançolarındaki kırılganlığını görünür kıldı. Yani liranın çığı, yalnızca devletin değil, özel sektörün de dövizle kurulmuş kırılgan mimarisinden yükseliyordu.

Bu krizin bir başka boyutu, Merkez Bankası üzerindeki güven sorunudur. 2018'de piyasa, yüksek enflasyon ve kur baskısı karşısında para politikasının yeterince hızlı ve bağımsız tepki verip vermeyeceğinden emin değildi. Bu belirsizlik, lira üzerindeki baskıyı artırdı. Para politikasında gecikme, bazen karar almamaktan daha pahalıdır; çünkü piyasa boşluğu kendi korkusuyla doldurur. Eğer yatırımcı Merkez Bankası'nın teknik gerekçeyle değil, siyasal baskı altında karar verdiğini düşünürse, faiz kararı hangi seviyede olursa olsun güven eksik kalır. 2018'de olan buydu: mesele yalnızca faiz oranı değildi, faiz kararını alan kurumun ne kadar özgür olduğuna dair kuşku vardı. Kurumun bağımsızlığına gölge düştüğünde, piyasa önce kurumun kararını değil, gölgenin uzunluğunu fiyatlar.

2018 Aynı zamanda başkanlık sistemine geçişin hemen sonrasında yaşandı. Ekonomi yönetiminin yeni mimarisi, piyasalara hız ve koordinasyon vaadiyle sunuldu; fakat ilk büyük sınavda güven üretmekte zorlandı. Berat Albayrak'ın Hazine ve Maliye Bakanlığı'na getirilmesi, ekonomi yönetiminin aile ve sadakat ilişkileri üzerinden okunduğu bir tartışma doğurdu. Bu tartışmanın kendisi bile önemlidir; çünkü piyasalar yalnızca kararların içeriğine değil, kadroların niteliğine, atama biçimine, kurumsal mesafeye ve siyasal sembollere de bakar. Ekonomi yönetimi güven vermek istiyorsa, "kim yakın" sorusunu değil, "kim ehil" sorusunu öne çıkarmak zorundadır. 2018'de piyasa, bu soruya ikna edici cevap bulamadı.

Brunson gerilimi, krizin jeopolitik yüzünü açığa çıkardı. ABD ile ilişkilerde yaşanan gerilim, yaptırım ve tarife dili, Türkiye gibi dış finansmana ihtiyaç duyan bir ekonomi için yalnızca diplomatik sorun değildi; doğrudan kur, risk primi ve sermaye akışı sorunuydu. Yani dış politika iç piyasada fiyat etiketi olur. Dışarıda sert konuşmanın içeride millî gurur ürettiği sanılır; fakat kur ekranı bazen bu gururun maliyetini çok hızlı hesaplar. Diplomasi bozulduğunda döviz pahalılaşır, döviz pahalılaştığında ithalat pahalılaşır, ithalat pahalılaştığında üretim maliyeti artar, maliyet artınca enflasyon yükselir. Sonunda jeopolitik öfkenin faturası pazardaki patlıcana kadar iner. Büyük lafın küçük mutfakta yankısı olur.

Bu noktada iktidarın krizi açıklama biçimi de önemlidir. 2018'de ekonomik sarsıntı, çoğu zaman "ekonomik saldırı", "dış güçler", "faiz lobisi" ve "millî mücadele" diliyle anlatıldı. Elbette dış baskı gerçektir; fakat dış baskıyı büyüten iç kırılmalıkların konuşulmasını engelleyen her söylem, krizin tedavisini geciktirir. Eğer doktor hastanın yalnızca dışarıdan üşüttüğünü söyler, fakat yıllardır ihmal edilen tansiyonu, şekeri, damar tıkanıklığını ve yanlış ilacı gizlerse, tedavi değil propaganda yapmış olur. Türkiye'nin 2018'de ihtiyacı olan şey, gerçekçi teşhis, kurumsal güven, Merkez Bankası bağımsızlığı, dış finansman ihtiyacını azaltacak üretim stratejisi ve hukuk güvenliğiydi. Bunun yerine çoğu zaman millî seferberlik retoriği, piyasa gerçekliğine kalkan yapılmaya çalışıldı.

2018 çatlağı, toplumsal hayatı da sert biçimde etkiledi. Kur artışı ithal girdiye bağımlı üretim yapısı nedeniyle fiyatlara geçti. Enerji, gıda, teknoloji, ilaç, sanayi ara malları, tarımsal girdiler, akaryakıt ve tüketim ürünleri dalga dalga pahalandı. Halk için kriz, döviz kuru grafiği değil, market rafındaki etiketti. Kur şoku önce ekranlarda kırmızı renkle görünür, sonra evde çay, yağ, un, peynir, kira, okul servisi ve elektrik faturası olarak konuşur. Orta sınıf için gelecek planı daraldı; küçük işletme için maliyet hesabı bozuldu; işçi için ücret erimeye başladı; genç için ülke daha belirsiz bir bekleme odasına dönüştü. Liranın çığılığı, sonunda toplumun boğazına takılan bir hırıltı oldu.

2018'in asıl anlamı, sonraki krizlerin önsöz olmasındır. O yıl ortaya çıkan sorunlar, 2021 ve 2022'de daha ağır biçimde geri döndü: düşük faiz ısrarı, kur baskısı, rezerv kullanımı, enflasyon patlaması, KKM gibi olağan dışı araçlar ve nihayet 2023 sonrası zorunlu politika dönüşü. Reuters 2022'de Türkiye'nin cari açıklar ve dış finansmana bağımlılık nedeniyle uzun süredir riskli gelişen piyasalar arasında görüldüğünü, liranın kriz döngülerine yabancı olmadığını yazıyordu. Yani 2018 bir defalık kaza değil, yapısal döngünün görünürleşmesiydi.

Bu yüzden 2018'e bakarken "lira neden düştü?" sorusuyla yetinmek yetmez. Daha sert soru şudur: Lira düşmeden önce hangi kurumlar zayıfladı, hangi üretim modeli tılandı, hangi dış borç düzeni büyüdü, hangi siyasal inat piyasaya güven kaybettirdi, hangi hukuk ve liyakat sorunları yatırım ufkunu daralttı? 2018, Türkiye ekonomisinin aynaya baktığı ve yüzündeki makyajın aktığını gördüğü yıldır. O aynada görünen şey yalnızca döviz krizi değildi; betonla örtülmüş üretimsizlik, dış kaynakla şişirilmiş refah, siyasal söylemle bastırılmış risk ve kurumları yorulmuş bir ekonominin ilk büyük itirafıydı.

Filozof Kirpi: "Lira düşmedi; önce akıl, sonra güven, sonra ahlâk düştü."

7) BETONUN DUASI TUTMADI: İNŞAAT, RANT VE ÜRETİMSİZ BÜYÜME

Bir ülke bina yapabilir, yol yapabilir, köprü yapabilir, tünel açabilir, havaalanı kurabilir; bunların hiçbiri tek başına suç değildir. Medeniyet taşla, yolla, suyla, barajla, şehirle, mimariyle de kurulur. Fakat mesele şudur: Eğer bir ülke üretim aklını, bilimsel kapasitesini, teknolojik sıçramasını, tarımsal direncini, sanayi derinliğini ve adil bölüşüm düzenini ihmal edip büyümeyi betona, ranta, imara ve kamu garantili projelere bağlarsa, o büyüme bir süre gösterişli görünür, sonra kendi ağırlığı altında çöker. Türkiye'nin 2013-2026 arasındaki

ekonomik hikâyesinde inşaat sektörü yalnızca bir sektör değil, bir rejim metaforudur. Beton döküldü, vinçler yükseldi, şehirler genişledi, araziler değerlendirildi, ihaleler büyüdü; fakat üretken kapasite aynı hızla derinleşmedi. Betonun duası tutmadı, çünkü dua üretimin yerine geçmez.

İnşaat merkezli büyüme ilk bakışta çok caziptir. Hızlı sonuç verir, görünürdür, kameraya yakışır, açılış töreni üretir, istihdam yaratır, yan sektörleri canlandırır, bankacılık sistemine kredi hacmi sağlar, belediyelere imar ve ruhsat üzerinden gelir kapısı açar. Bir fabrika yıllar içinde verimlilik üretir; bir bina birkaç ay içinde fotoğraf verir. Bir teknolojik dönüşüm sabır ister; bir temel atma töreni hemen alkış toplar. Otoriter-popülist siyaset için inşaatın büyüğü buradadır: kısa vadede görünür başarı üretir. Fakat görünürlük ile kalkınma aynı şey değildir. Her yükselen kule, ülkenin yükseldiğini göstermez. Bazen kule yükselirken emek ucuzlar, toprak yağmalanır, şehir hafızası silinir, kamu kaynağı belirli ağlara akar ve ekonomi üretim yerine mülk enflasyonuna yaslanır.

Türkiye'de inşaat, özellikle 2000'lerden itibaren büyümenin güçlü motorlarından biri olarak çalıştı; fakat zamanla bu motor ekonominin geri kalanını taşımaktan çok, onu kendine bağımlı hâle getirdi. Konut kredileri, arsa değerleri, imar kararları, kentsel dönüşüm, kamu ihaleleri, büyük altyapı projeleri, havaalanları, köprüler, otoyollar, şehir hastaneleri ve kamu-özel iş birliği modelleri, yalnızca yatırım kalemleri değil, siyasal ekonomi düzeninin ana damarları oldu. Dünya Bankası'nın 2024-2028 Türkiye Ülke İşbirliği Çerçevesi, Türkiye'nin yüksek gelir statüsüne geçişi için özel sektörün daha yüksek katma değerli ve yüksek teknoloji faaliyetlere yükseltilmesine odaklanılması gerektiğini vurgular. Bu vurgu önemlidir, çünkü sürdürülebilir kalkınmanın yolu daha fazla beton dökmekten değil, daha yüksek değer üretmekten geçer.

İnşaat-rant modeli, yalnızca ekonomik tercih değildir; bir bölüşüm rejimidir. Toprağın değeri, planlama kararlarıyla bir gecede değişebilir. Bir araziye imar verilmesi, bir güzergâhın ilan edilmesi, bir köprü'nün nereye yapılacağı, bir havaalanının hangi bölgeyi dönüştüreceği, bir kentsel dönüşüm kararının hangi mahalleyi yerinden edeceği, yalnızca şehircilik meselesi değildir. Bunlar servet transferidir. Kim önceden bilir, kim alır, kim satar, kim inşa eder, kim krediye ulaşır, kim kamu garantisi alır, kim yerinden edilir, kim kiracıya dönüşür? Rant ekonomisinin kalbi burada atar. Üretim ekonomisinde değer emek, bilgi, teknoloji ve organizasyonla yaratılır. Rant ekonomisinde değer çoğu zaman kararla yaratılır. Kararı veren siyasal iktidar ise ekonomik zenginleşmenin merkezî dağıtıcısına dönüşür.

Bu modelin en büyük zararı, ekonominin ahlâkını bozmasıdır. Çünkü üretim ekonomisi uzun vadeli akıl ister; mühendis ister, işçi niteliği ister, Ar-Ge ister, ihracat pazarı ister, eğitim ister, hukuk güvenliği ister. Rant ekonomisi ise doğru yerde arsa, doğru zamanda izin, doğru kanalda ilişki ister. Böyle bir düzende genç mühendis icat peşinde değil, ihale peşindeki şirketin bordrosunda sıkışır. Girişimci teknoloji geliştirmek yerine ruhsat ve bağlantı kovalarsa, ülkenin sinaptik kapasitesi zayıflar. Ekonomi düşünmeyi bırakır, konumlanmayı öğrenir. Hangi fikrin iyi olduğu değil, hangi kapının açıldığı önem kazanır. Bu da Heterobilim Okulu açısından yalnızca ekonomik bir sorun değil, epistemik bir çürümedir: bilgi yerine yakınlık, üretim yerine imtiyaz, emek yerine erişim kutsanır.

Kamu-özel iş birliği modeli bu dönemin ayrı bir laboratuvarıdır. Altyapı projeleri elbette ihtiyaç olabilir; fakat kamu garantileri, döviz cinsinden yükümlülükler, kullanım garantileri ve uzun vadeli bütçe riskleri doğru denetlenmezse, bugünün açılış yarının bütçe yüküne dönüşür. IMF'nin 2024 Türkiye IV. Madde raporu, Türkiye'nin mali pozisyonunun kamu-özel iş birliği projelerinden doğan koşullu yükümlülüklerle maruz olduğunu, 2003-2023 arasında toplam 74 milyar dolar yatırımlı 198 KÖİ projesi bulunduğunu ve devletin bu projeler için garantiler sağladığını belirtir. Bu, betonun bütçe dışı hafızasıdır. Bugün kurdele kesilir, yarın garanti ödemesi yapılır. Bugün siyasi prestij kazanılır, yarın kamu maliyesi risk taşır.

Bu noktada mesele, köprüye, hastaneye, yola toptan karşı olmak değildir. Böyle bir eleştiri kolayca karikatürleştirilir. Asıl mesele şudur: Bir projenin kamu yararı nedir, maliyeti nasıl hesaplanmıştır, risk kimdedir, gelir garantisi kime verilmiştir, döviz kuru arttığında yük kimin sırtına binmektedir, ihale rekabetçi midir, denetim şeffaf mıdır, alternatif yatırım alanları neden geri bırakılmıştır? Bir ülke altyapı yaparken teknoloji kapasitesini, eğitim sistemini, tarımı, sanayiye, afet güvenliğini ve gelir adaletini ihmal ediyorsa, altyapı kalkınmanın omurgası değil, siyasetin dekoru hâline gelir. O dekor güzel görünebilir; fakat arkasındaki duvar rutubetliyse, ev sağlıklı değildir.

İnşaat-rant modelinin şehir üzerindeki etkisi de ağırdır. Kent, yalnızca konut stoğu değildir; hafıza, komşuluk, ulaşım, yeşil alan, kültür, güvenlik, kamusal alan ve sınıfsal karşılaşma düzenidir. Kentsel dönüşüm çoğu zaman afet güvenliği ve konut yenileme ihtiyacı üzerinden meşrulaştırıldı; fakat pratikte birçok yerde yoksulların, kiracıların, küçük esnafın, yaşlıların ve mahallenin tarihsel dokusunun aleyhine işleyen bir değer aktarım mekanizmasına dönüştü. Kentin belleği silinince, yalnızca bina değişmez; insanın kendini ait hissettiği zemin de çözüldü. Beton, bazen evi yeniler; bazen mahalleyi öldürür. Türkiye’de şehirlerin birçok noktasında olan şey buydu: yaşama alanı, yatırım aracına dönüştü.

2023 depremleri, inşaat düzeninin ahlâkî faturasını en acı biçimde gösterdi. Elbette deprem doğal bir olaydır; fakat yıkımın ölçeği, denetim, imar, yapı güvenliği, ruhsat, malzeme kalitesi, mühendislik etiği ve siyasi kararlarla ilişkilidir. Associated Press, Türkiye’de modern yapı yönetmelikleri olmasına rağmen birçok binanın düşük kaliteli malzeme ve zayıf uygulamalar nedeniyle standartlara uymadığını, hükümetlerin para cezası karşılığında uyumsuz yapılara af getirdiğini ve uzmanların bu gevşek denetimi yıkımın büyümesinde önemli gördüğünü aktarmıştır. Bu yalnızca afet yönetimi meselesi değildir; inşaat ekonomisinin politik ve ahlâkî sınırıdır. Deprem, betondaki yalanı affetmez.

16

İmar afları, bu modelin en çıplak göstergelerinden biridir. Devlet, güvenlik standardını koruması gereken hakemken, uyumsuzluğu ödeme karşılığında meşrulaştıran aktöre dönüşürse, kısa vadede gelir elde eder ama uzun vadede hayatı riske atar. Stiftung Wissenschaft und Politik’in 2023 değerlendirmesi, 2018’de çıkarılan düzenlemeyle güvenlik kurallarına aykırı yapıların belirli ödemeler karşılığında yasal statü kazandığını, bunun zayıf uygulama ve denetim sorunlarıyla birleşerek yıkımın boyutlarında rol oynadığını belirtir. Bu cümle, beton düzeninin vicdan raporudur: kural bozulur, para alınır, bina yasallaşır, sonra deprem gelir ve bütün makyajı söker.

İnşaat merkezli büyüme, finansal sistemi de etkiler. Konut, güvenli yatırım aracı hâline geldikçe, tasarruflar üretime değil gayrimenkule akar. Enflasyon yüksekse, para birimi değer kaybediyorsa, sermaye kendini korumak için eve, arsaya, dükkâna, dövize kaçır. Böylece konut bir barınma hakkı olmaktan çıkıp varlık koruma mekanizmasına dönüşür. Sonuçta ev fiyatları ve kiralara halkın gelirinden kopar. Genç evlenemez, öğrenci barınamaz, memur merkezden uzaklaşır, emekli kira karşısında çaresiz kalır. İnşaat çoktur ama barınma krizi büyür. Bu, modelin en büyük ironisidir: beton bolluğu içinde evsizlik duygusu.

Betonun duasının tutmamasının nedeni, üretimsiz büyümenin sonunda kendi sınırına dayanmasıdır. İnşaat istihdam yaratır ama tek başına yüksek katma değerli gelecek kurmaz. Yol gerekir ama yolun sonunda üretim yoksa, yalnızca daha hızlı borç taşınır. Havaalanı gerekir ama sanayi, turizm, teknoloji, lojistik ve bölgesel planlama aklıyla birleşmezse, prestij projesi olarak kalır. Şehir hastanesi gerekir ama kamu maliyesi, sağlık personeli, erişim ve maliyet dengesi doğru kurulmazsa, bina sağlık sistemini tek başına iyileştirmez. Kalkınma, betonun miktarıyla değil, toplumun üretme, öğrenme, yenileme ve adil bölüşme kapasitesiyle ölçülür.

Bu bölümün hükmü açıktır: Türkiye’de inşaat ve rant modeli, ekonomik büyümenin görünür yüzünü parlatırken üretim yapısının zayıflıklarını örttü. Bir süre herkes vinçlere baktı; kimse toprağın altındaki

çatlakları görmek istemedi. Kamu garantileri, imar kararları, kredi genişlemesi, konut fiyatları, kentsel dönüşüm, mega projeler ve medya destekli açılış törenleri büyüme illüzyonunu besledi. Fakat üretim, teknoloji, hukuk, verimlilik, afet güvenliği ve gelir adaleti ihmal edildiğinde beton bir medeniyet kurmaz; en fazla pahalı bir dekor yapar. O dekorun arkasında ise kiracı ağlar, genç kaçar, işçi ezilir, şehir hafızasını kaybeder, kamu bütçesi geleceğe borç yazar.

Filozof Kirpi: "Beton büyüdü, insan küçüldü; memleketin özeti biraz da budur."

8) KUR KORUMALI MEVDUAT: KRİZİ ERTELEMENİN ALTIN KAPLAMA KEFENİ

Kur Korumalı Mevduat, Türkiye ekonomisi tarihine teknik bir finans ürünü olarak değil, krizi erteleme altın kaplama kefeni olarak geçti. Kefendi, çünkü ölüme yaklaşmış bir güven düzeninin üzerini örttü; altın kaplamaydı, çünkü bu örtü yoksulun değil, parası olanın döviz korkusunu kamu eliyle parlatıyordu. 2021 sonunda lira hızla değer kaybederken, düşük faiz dogması kur krizini derinleştirirken, yurttaş dövize, altına, gayrimenkule, yani kendini koruyabileceği her sığınağa koşarken iktidar yeni bir araç icat etti: Türk lirası mevduatta kal, kur artarsa farkı kamu ödesin. Kâğıt üzerinde amaç liralasma, finansal istikrar ve panik durdurmaydı. Gerçekte ise KKM, siyasal tercihle yaratılmış kur riskinin topluma ertelenmiş fatura olarak devredilmesi idi. Yangını çıkaran akıl, sonra halka pahalı yangın sigortası sattı; üstelik primini de yine halka ödetti.

KKM'nin doğduğu gece, Türkiye'nin para politikasındaki olağanüstü hâlin vitriniydi. 2021 boyunca enflasyon yükselirken politika faizi indirildi, lira ağır değer kaybetti, piyasa güveni sarsıldı. Böyle bir tabloda normal bir ekonomi yönetimi önce hatanın kaynağına bakar: Merkez Bankası bağımsızlığı, faiz-enflasyon ilişkisi, kur geçişkenliği, beklentiler, rezervler, iletişim ve hukuk güvenliği. Fakat Türkiye'de bunun yerine semptomu bastıran bir mekanizma kuruldu. Yurttasha ve şirketlere şu söylendi: "Döviz alma, lira mevduatta kal; kur getirisi faiz getirisini aşarsa aradaki farkı biz ödeyeceğiz." Buradaki "biz" kelimesi büyüydü; çünkü devlet dediğiniz şey soyut bir kasa değildir. Devlet ödüyorsa, vergi veren, enflasyona ezilen, kamu hizmetlerinden mahrum kalan, bütçe yükünü taşıyan toplum ödüyor.

Bu sistemin temel mantığı, kur riskini bireyden ve mevduat sahibinden alıp kamu bilançosuna taşımaktır. Normalde bir kişi döviz yerine Türk lirası tutuyorsa, kur riskini kendisi taşır. KKM'de ise bu risk kamuya aktarıldı. Lira değer kaybederse, fark Hazine ya da Merkez Bankası üzerinden karşılanacaktı. Böylece iktidar iki şeyi aynı anda yapmaya çalıştı: bir yandan düşük faiz politikasının siyasal vitrinini korumak, diğer yandan düşük faizin yol açtığı kur paniğini kamu garantisıyla bastırmak. Bu, para politikasındaki iç çelişkinin en pahalı makyajıydı. Faizi yükseltmek istemeyen iktidar, kur farkını ödeyerek örtük bir faiz mekanizması kurdu. Adı faiz değildi; ama işlevi, maliyeti ve bölüşüm etkisi faizden daha masum değildi.

OECD'nin 2025 Türkiye Ekonomik İncelemesi, döviz korumalı mevduatların yüksek maliyet doğurduğunu, KKM döviz farkı ödemelerinin 2022 ve 2023 döneminde GSYH'nin neredeyse yüzde 1'ine ulaştığını belirtir. Bu oran kuru bir maliye kalemi gibi okunmamalıdır. GSYH'nin yüzde 1'i, bir ülkede eğitim, sağlık, afet hazırlığı, tarım desteği, emekli yoksulluğu, çocuk beslenmesi ve sosyal konut gibi alanlara aktarılacak muazzam bir kamusal kaynaktır. KKM, bu kaynağın önemli bir kısmını döviz riskinden korunacak mevduat sahiplerinin güvence sistemine bağladı. Burada sınıfsal soru serttir: Kur riskinden korunma imkânı, neden büyük ölçüde parası olanların lehine kamu desteğine dönüştü?

KKM'nin savunucuları, "o gece sistem çökebilirdi, dolarizasyon durduruldu, panik kesildi" diyebilir. Bu savunmanın belli bir acil durum mantığı vardır; fakat otopsi, acil müdahaleye değil, hastalığın neden o noktaya getirildiğine bakar. Eğer bir hasta yoğun bakıma alındıysa, elbette oksijen verilir. Fakat doktor önce

hastayı yanlış ilaçla komaya sokmuşsa, oksijen cihazını kahramanlık diye pazarlayamaz. KKM, panik anında kur ateşini düşürmeye yaradı; ama ateşi çıkaran düşük faiz ısrarı, Merkez Bankası güven kaybı ve kurumsal belirsizlikti. Dolayısıyla KKM, tedavi değil, hatalı tedavinin yan etkilerini kamu bütçesiyle örtme operasyonuydu. Tıbbî adıyla: pahalı semptom baskılama.

Reuters, 2025'te Türkiye'nin KKM sisteminden çıkışını haberleştirirken programın hükümete yaklaşık 60 milyar dolara mal olduğunun tahmin edildiğini, sistemin zirvede 140 milyar dolarlık mevduatı kapsadığını ve 23 Ağustos 2025 itibarıyla yeni hesap açılışı ve yenilemelerin durdurulduğunu aktardı. Bu rakamlar, KKM'nin basit bir geçici ürün olmadığını, ekonominin merkezine oturan devasa bir kamu risk transfer mekanizması olduğunu gösterir. Üstelik sistemin 2025'te sonlandırılması da kendi başına bir itiraf gibidir: Eğer bu araç sağlıklı, sürdürülebilir ve rasyonel olsaydı, "çıkış" başlı başına bir başarı hikâyesi olarak anlatılmazdı.

Merkez Bankası da çıkış sürecini açık biçimde duyurdu. TCMB'nin 23 Ağustos 2025 tarihli açıklamasına göre, YUVAM hesapları hariç olmak üzere KKM hesaplarında yeni açılış ve yenileme işlemleri durduruldu; daha önce açılmış hesaplar vadeleri sonuna kadar geçerli kalacak, ardından ilgili tebliğler yürürlükten kaldırılacaktı. TCMB'nin blog değerlendirmesinde, Aralık 2024 Para Politikası Metni'nde 2025 yılında KKM'nin sonlandırılmasının hedeflendiği, tüzel kişiler için açılış ve yenilemelerin Şubat 2025'te durdurulduğu belirtildi. Yani sistem, başladığı gibi olağanüstü bir gecede değil, kontrollü bir geri çekilmeyle kapatıldı; çünkü böyle bir mekanizmadan çıkmak bile başlı başına finansal dikkat gerektiriyordu.

KKM'nin en sorunlu taraflarından biri, piyasa disiplini bozmasıydı. IMF'nin 2024 Türkiye değerlendirmesinde, döviz korumalı mevduatların büyük bir değer kaybı durumunda yarı mali riskler oluşturduğu ve döviz riskini mevduat sahiplerinden kamuya aktararak piyasa disiplini zayıflattığı vurgulanır. Bu cümle metnin omurgasına çivi gibi çakılmalıdır. Çünkü KKM, bireyin döviz karşısında risk alma kararını kamusal güvenceyle yumuşattı. Böylece yanlış para politikasının doğurduğu risk, özel bilançodan kamusal bilançoya geçti. Kapitalizmin klasik kurnazlığı burada yeniden sahne aldı: kâr ve koruma özelde, risk kamuda.

Bu mekanizmanın toplumsal adalet açısından en sert sonucu, kaynak dağılımındaki asimetriydi. KKM'den yararlanmak için mevduatınız olmalıydı; yani korunacak bir birikiminiz bulunmalıydı. Oysa enflasyon karşısında en ağır ezilen kesimlerin çoğunun koruyacak büyük mevduatı yoktu. Emekli, işçi, asgari ücretli, küçük kiracı, gündelik çalışan, borçla dönen hane, öğrencisini okutmaya çalışan aile KKM'nin ana faydalanıcısı değildi. Onlar kur riskinden değil, enflasyondan dayak yiyordu. KKM, döviz karşısında parası olanı korurken, fiyat artışları karşısında geliri olmayanı açıkta bıraktı. Bu yüzden KKM yalnızca maliye politikası meselesi değildir; ahlâkî bir bölüşüm meselesidir. Devletin şemsiyesi açıldı ama herkes aynı saçıta değildi.

KKM ayrıca enflasyonla mücadeleyi de karmaşıktırdı. Çünkü sistem, düşük faiz politikasının sonuçlarını bütçe ve Merkez Bankası kanalıyla taşıırken, parasal genişleme, beklenti bozulması ve kamu maliyesi üzerindeki yükler üzerinden dolaylı maliyetler üretti. Kur farkı ödemeleri, nihayetinde kamu kaynaklarıyla karşılandı; bu kaynakların nasıl finanse edildiği, bütçe açığına, borçlanmaya, para yaratımına veya başka harcama kısıntılarına bağlandı. Halk için bunun tercümesi basitti: KKM'nin faturası doğrudan kapıya gelmedi belki, ama enflasyon, vergi, düşük kamu hizmeti, kemer sıkma ve ücret baskısı olarak dolaşıma girdi. Ekonomi bazen faturayı zarfa koymaz; fiyat etiketine yazar.

Bu sistemin siyasal işlevi ise krizi çözmekten çok zaman kazanmaktı. 2021 sonunda kur şoku iktidar için yalnızca ekonomik değil, siyasal bir varlık sorununa dönüşmüştü. KKM, döviz paniğini dindirdi, liradaki çözülmeyi geçici olarak yavaşlattı, seçime giden dönemde finansal çöküş görüntüsünü bastırdı. Fakat bastırılan her kriz, bastırıldığı yerden başka biçimde döner. Nitekim KKM, kur riskini ortadan kaldırmadı; kur riskinin kamu tarafından taşınmasını sağladı. Bu, krizin bedelini görünür kur patlamasından görünmez kamu

yüküne çevirdi. Siyaset açısından zekice olabilir; ekonomi ve ahlâk açısından ağır bir manevradır. Bir hükümet, krizi seçim takvimine kadar ertelediğinde krizi yenmiş olmaz; yalnızca faturanın vadesini uzatır.

KKM'nin 2023 sonrası yeni ekonomi yönetimi altında azaltılması ve 2025'te sonlandırılması, "normalleşme" söyleminin önemli parçası oldu. IMF, 2024 raporunda politika dönüşünün ekonomik dengesizlikleri azalttığını ve güveni canlandırdığını, fakat risklerin sürdüğünü belirtir. Bu dönüş, aslında önceki dönemin olağan dışı araçlarından çıkma zorunluluğuydu. Bir ekonomide normalleşmenin başarı sayılması, önceki anormalliğin büyüklüğünü gösterir. KKM'den çıkış alkışlanabilir, fakat şu soru havada kalır: Bu kadar pahalı bir mekanizmaya neden ihtiyaç duyuldu? Daha açık sorulur: Eğer rasyonel para politikası, kurum güveni ve bağımsız Merkez Bankası daha önce korunmuş olsaydı, 60 milyar dolarlık kefeneye gerek kalır mıydı?

Heterobilim Okulu açısından KKM, yalnızca ekonomik bir araç değil, etik metabolizması bozulmuş bir yönetim tarzının semptomudur. Yanlış karar alınır, maliyet görünmezleştirilir, koruma üst gelir gruplarına daha fazla yarar sağlar, halka ise "istikrar" anlatısı sunulur. Burada hakikat üç kez bükülür: önce düşük faiz politikasının kur krizindeki rolü örtülür, sonra KKM'nin maliyeti teknik hesaplara gömülür, en sonunda çıkış süreci başarı hikâyesine çevrilir. Oysa otopsi masasında parıltı işlemez. Neşter sorar: Bu risk kimin riskidir, bu maliyet kimin cebinden çıktı, bu koruma kime yaradı, bu erteleme kimin geleceğini yedi?

Bu bölümün hükmü nettir: KKM, krizi çözmedi; krizi pahalılaştırarak erteledi. Türk lirasına güveni kalıcı biçimde onarmadı; güven eksikliğini kamu garantisıyla telafi etti. Para politikasındaki ideolojik inadı düzeltmedi; onun doğurduğu kur paniğini bütçeye ve Merkez Bankası'na taşıdı. Halkı enflasyondan korumadı; mevduatı olanı kurdan korudu. Ekonomik aklı güçlendirmede; olağan dışı politikanın maliyetini zamana yaydı. Altın kaplama kefen bu yüzden yerinde bir adlandırmadır: parlak görünür, ama örttüğü şey çürümedir.

Filozof Kirpi: "KKM, krizi çözmedi; krizin tabutuna kamu garantili kadife serdi."

9) ENFLASYON CUMHURİYETİ: HALKIN SESSİZCE SOYULMASI

Enflasyon, iktisat kitaplarında fiyatlar genel düzeyindeki sürekli artış diye anlatılır; bu tanım doğrudur ama eksiktir, hatta fazla terbiyelidir. Türkiye'nin 2013-2026 hattında yaşadığı enflasyon, yalnızca fiyat artışı değil, halkın sessizce soyulmasıdır. Makbuzu olmayan bir vergidir. Sandıkta oylanmayan, Meclis'te açıkça tartışılmayan, kanun maddesi gibi görünmeyen ama her sabah market rafında, pazarcının terazisinde, kiracının kapısında, emeklinin cüzdanında, annenin okul çantası hesabında tahsil edilen bir siyasal maliyettir. Devlet bazen vergiyi bordrodan alır, bazen ÖTV'den, bazen KDV'den, bazen de paranın değerini eriterek alır. Enflasyon Cumhuriyeti dediğimiz şey budur: herkesin cebinden azar azar alınan, fakat en ağır bedeli en az korunaklı olanların ödediği görünmez haraç düzeni.

Türkiye'de yüksek enflasyonun toplumsal hafızada bıraktığı yara yeni değildir; 1990'ların gölgesi hâlâ yaşlı kuşakların zihnindedir. Fakat 2021 sonrası yaşanan enflasyon dalgası, eski travmayı yeni bir siyasal mimari içinde geri çağırdı. Reuters, Türkiye'de yıllık enflasyonun Ekim 2022'de yüzde 85,51'e çıkarak 24 yılın zirvesine ulaştığını, bunun Merkez Bankası'nın yükselen fiyatlara rağmen faiz indirdiği dönemde gerçekleştiğini aktardı. Bu cümle, yalnızca istatistik değildir; devletin para politikasıyla halkın mutfağı arasındaki kanlı bağlantının kayıdır. Faiz dogmasıyla başlayan deney, kur şokuyla, beklenti bozulmasıyla ve fiyatlama davranışındaki paniğin yayılmasıyla geniş halk kesimlerine enflasyon olarak geri döndü.

Enflasyonun ilk kurbanı sabit gelirlidir. Çünkü maaş ayda bir gelir, fiyat her gün değişir. İşçi ücret artışı aldığını sanır, ama market rafı o artışı birkaç hafta içinde yutar. Memur maaş bordrosuna bakar, sonra kira ilanlarına bakar ve devletin verdiği rakamla hayatın istediği rakam arasındaki uçurumu görür. Emekli, yıllarca çalışmış

olmanın onuruyla değil, pazarda hangi üründen vazgeçeceğini hesabıyla yaşar. Asgari ücretli için enflasyon, soyut bir makroekonomik dengesizlik değil, "bu ay et mi, fatura mı, servis mi?" sorusudur. Reuters'in Aralık 2024 haberine göre Türkiye'de 2025 için net asgari ücret yüzde 30 artırılarak 22.104 liraya çıkarılmış, bu ücret yaklaşık 9 milyon çalışanı doğrudan etkilemişti; haber, yüksek enflasyon ortamında ücret artışlarının hem geçim baskısı hem de fiyat dinamikleri açısından kritik olduğunu vurguluyordu. Ücret artışı gerekir, çünkü halk ezilir; fakat enflasyon düşmezse o artış da kumdan kale gibi dağılır.

Enflasyonun ikinci kurbanı ölçü duygusudur. Bir toplumda insanlar fiyatların nereye gideceğini kestiremediğinde yalnızca harcama davranışı değişmez; karakter de değişir. Esnaf yarın aynı malı kaçta alacağını bilmediği için bugünden zam yapar. Ev sahibi paranın eridiğini söyleyip kirayı şişirir. Tedarikçi vadeyi kısaltır. Çalışan maaşını alır almaz harcamaya veya dövizde, altına, mala kaçmaya çalışır. Herkes korunmaya çalıştıkça enflasyonun toplumsal psikolojisi sertleşir. Bu artık yalnızca arz-talep meselesi değildir; kitlesel bir güvensizlik meteorolojisidir. İnsanlar para birimine güvenmez, fiyat etiketine güvenmez, açıklanan veriye güvenmez, yarına güvenmez. Güvenin öldüğü yerde alışveriş bile küçük bir hayatta kalma taktiğine dönüşür.

Bu yüzden enflasyonun sınıfsal karakterini açık söylemek gerekir. Enflasyon herkesi etkiler ama herkesi eşit yakmaz. Varlık sahibi olan kendini koruyacak araç bulur: döviz alır, altın alır, gayrimenkul alır, stok yapar, fiyat günceller, borcunu eritir, finansal danışmanlık alır. Sabit gelirli ne yapar? Maaşını bekler. Kiracı ne yapar? Ev sahibinin insafını ve yasal sınırları takip eder. Emekli ne yapar? Pazarda saat sonunu bekler. Öğrenci ne yapar? Öğün atlar, şehir değiştirir, yurtdışı hayali kurar. Enflasyon bu yüzden nötr değildir; bir tür sınıfsal transfer mekanizmasıdır. Parası, varlığı, bilgisi, bağlantısı ve manevra alanı olanı korur; emeğinden başka satacak şeyi olmayanı soyar.

Enflasyon Cumhuriyeti'nin en zalim bölgesi kira piyasasıdır. Çünkü gıda pahalıncıca insan azaltır, marka değiştirir, pazar sonunu bekler; ama barınma öyle değildir. Ev, insanın yalnızca başını soktuğu yer değil, ontolojik sığınağıdır. Kira enflasyonu yükseldiğinde, insan sadece bütçe sorunu yaşamaz; evinde misafir gibi hissetmeye başlar. Kiracı, ev sahibinin mesajından korkar. Gençler ayrı eve çıkamaz. Yeni evlenenler hayata borçla başlar. Büyükşehirde çalışan memur, maaşının yarısından fazlasını kiraya verir. Öğrenci aile bütçesini deler. Böylece enflasyon, yalnızca pazarı değil, mahremiyeti de işgal eder. İnsan kendi evinde bile ekonomik rejimin kiracısına dönüşür.

Resmî veriler bile bu dönemin sertliğini saklayamaz. TÜİK'in Aralık 2024 bültenine göre tüketici fiyat endeksi yıllık yüzde 44,38 artmıştı. Bu oran, 2022 zirvesinden düşük olsa bile hâlâ geniş halk kesimleri için ağır bir hayat pahalılığı anlamına gelir. IMF'nin 2025 Türkiye değerlendirmesi, enflasyonun Eylül 2024'te yüzde 49,4 iken Aralık 2025'te yüzde 30,9'a düşüğünü, bunun mali sıkılaşma, gelir politikası ve sıkı para politikasıyla bağlantılı olduğunu belirtir. Bu düşüş önemlidir ama şunu unutturmamalıdır: Enflasyonun düşmesi fiyatların düşmesi değildir; fiyatların daha yavaş artmasıdır. Halkın hissettiği şey de tam buradadır: "Enflasyon düşüyor diyorlar ama benim hayatım ucuzlamıyor."

Enflasyonun siyasal tarafı, iktidarın sorumluluğu dağıtma biçiminde görünür. Yüksek fiyatlar market zincirlerine, stokçulara, fırsatçılara, dış güçlere, küresel enerji fiyatlarına, savaşa, pandemiye bağlanır. Bunların bazıları kısmi etkiler üretmiş olabilir; fakat hiçbir dış gerekçe, içerdeki para politikası hatalarını, kurumsal güven kaybını, düşük faiz ısrarını, rezerv yönetimini, seçim ekonomisini ve veriye duyulan güvensizliği ortadan kaldırmaz. Küresel dalga herkesi vurur ama her gemi aynı şekilde batmaz. Geminin kaptanı, pusulası, rotası, bakımı, mürettebatı ve yük dağılımı önemlidir. Türkiye'de enflasyonun ağırlaşmasında dış şoklar kadar iç tercihler de belirleyici oldu. Bunu görmeden yapılan her açıklama, halkın sofrasına sis bombası atmaktır.

Enflasyonun bir başka sonucu, ahlâkî davranışların aşınmasıdır. Fiyatlar sürekli değiştiğinde herkes birbirinden şüphe etmeye başlar. Müşteri esnafı fırsatçı sanır, esnaf tedarikçiyi suçlar, kiracı ev sahibini zalim görür, ev sahibi paranın eridiğini söyler, işçi patronun kârını sakladığını düşünür, patron maliyeti gerekçe gösterir. Toplumun iç güveni çözümlür. Enflasyon yalnızca paranın değerini değil, insanlar arasındaki itimat bağını da eritir. Bir ülkenin etik metabolizması burada bozulur: herkes kendini korumak için biraz daha sertleşir, biraz daha hesapçı olur, biraz daha "önce ben" der. Enflasyon, sonunda ekonomik olduğu kadar antropolojik bir felakettir.

Daha da kötüsü, enflasyon geleceği kısaltır. Düşük enflasyonlu toplumlarda insanlar yıllık plan yapar, eğitim planı yapar, yatırım planı yapar, evlilik planı yapar, emeklilik planı yapar. Yüksek enflasyonlu toplumlarda plan ufku daralır. İnsan ay sonuna, hafta sonuna, hatta bazen market kasasına kadar düşünür. Uzun vadeli akıl geriler, kısa vadeli refleks büyür. Bu, yalnızca bireysel hayatı değil, ülkenin kalkınma kapasitesini de zedeler. Çünkü uzun vadeli teknoloji yatırımı, eğitim stratejisi, sanayi dönüşümü, bilimsel üretim ve kurumsal reform istikrar duygusu ister. Enflasyon, ülkenin zihinsel ufkunu da küçültür. İnsanlar geleceği düşünemeyince, siyaset de onları bugünün küçük yardımlarına, geçici zamlarına, kısa vadeli nefes borularına mahkûm eder.

Dünya Bankası'nın Türkiye ülke değerlendirmesi, 2023 sonrası ekonomi yönetiminin yüksek enflasyon başta olmak üzere geçmiş makroekonomik dengesizlikleri gidermek için politika seti başlattığını belirtir; 2024'te büyümenin yüzde 3,2'ye yavaşladığını ve 2025'te yaklaşık yüzde 3,1 civarında kalmasının beklendiğini aktarır. Bu tablo bize şunu söyler: enflasyonla mücadele başladığında bile maliyet halka yayılır. Sıkı para politikası, krediye erişimi zorlaştırır, iç talebi yavaşlatır, iş dünyasını ve ücretliyi baskılar. Yani önce yanlış politikalarla enflasyon yaratılır, sonra doğruya dönüşün maliyeti yine topluma ödetilir. Halk iki kez öder: önce enflasyonla, sonra dezenflasyonun acı ilacıyla.

21

Bu bölümün hükmü serttir: Türkiye'de enflasyon, yalnızca fiyatlar genel düzeyinin artışı değil, siyasal tercihlerle üretilmiş bir bölüşüm şiddetidir. Varlık sahibini daha korunaklı, ücretliyi daha çıplak bırakmıştır. Parası olanı kurdan, evi olanı kiradan, stoku olanı zamdan korurken, emeğiyle yaşayanı hayat pahalılığının önüne atmıştır. Enflasyon Cumhuriyeti'nde yurttaş her gün biraz daha az alır, biraz daha çok öder, biraz daha fazla susar, biraz daha kısa hayal kurar. Bu sessiz soygunun en acı tarafı da budur: kimse gelip cüzdânınızı zorla almaz; para cebinizde durur ama değeri gece gece siz uyurken terk eder.

Filozof Kirpi: "Enflasyon, fakirin cebinden sessizce alınan siyasî haraçtır."

10) ÖLÇÜNÜN BOZULMASI: TÜİK, VERİ GÜVENİ VE HAKİKATİN BÜROKRATİK TERBİYESİ

Bir ülkede ölçü bozulduğunda yalnızca rakamlar kirlenmez; emek kirlenir, ücret kirlenir, emeklilik kirlenir, kira ilişkisi kirlenir, toplu sözleşme kirlenir, siyaset kirlenir. Çünkü modern toplumda istatistik, yalnızca devletin defter tutma faaliyeti değildir; kamusal hakikatin terazisidir. Enflasyon kaç, işsizlik ne kadar, büyüme kimlere yarıyor, yoksulluk nerede derinleşiyor, ücret ne ölçüde eriyor, kira ne kadar artıyor, gıda fiyatı hangi sınıfa eziyor? Bu sorulara verilen cevaplar, bir ülkenin yalnızca iktisat politikasını değil, ahlâk düzenini de belirler. Eğer ölçüye güven sarsılırsa, toplum kendi acısını bile ispat etmek zorunda kalır. "Geçinemiyorum" diyen yurttaşın karşısına tablo çıkarılır, "ama veri böyle değil" denir. İşte hakikatin bürokratik terbiyesi burada başlar: hayat bağırır, kurum fısıldar; pazar yanar, rapor serin görünür.

TÜİK meselesi bu yüzden yalnızca teknik bir istatistik tartışması değildir. Elbette her ülkede enflasyon sepeti, ağırlıklar, örneklem, fiyat derleme yöntemi, kalite düzeltmesi, mevsimsellik ve veri yayınlama biçimi üzerine tartışmalar olur. İstatistik bilimi zaten kör inanç değil, yöntem disiplindir. Fakat Türkiye'de sorun, yöntem tartışmasının ötesine geçti; geniş toplum kesimlerinde resmî veriye duyulan güven aşındı. TÜİK'in açıkladığı

enflasyonla yurttaşın markette, pazarda, kirada, okul masrafında ve faturada hissettiği enflasyon arasındaki makas büyüdükçe, istatistik kurumu yalnızca veri üreten bir kurum olmaktan çıktı, siyasal güven krizinin merkezlerinden biri hâline geldi. Reuters, 2024'te TÜİK Başkanı Erhan Çetinkaya'nın artan eleştirilere karşı enflasyon hesaplamalarını savunduğunu, TÜİK'in 600 binden fazla fiyat üzerinden hesaplama yaptığını söylediğini, ancak kurumun Mayıs 2022'den sonra bazı madde fiyatlarını yayımlamayı durdurmasının güven tartışmalarını büyüttüğünü aktardı.

Burada önemli olan şudur: Bir kurum gerçekten doğru hesap yapıyor olabilir; fakat güven yalnızca doğrulukla değil, şeffaflıkla da kurulur. İstatistik kurumları, yurttaştan "bana inan" diyerek güven talep edemez; yöntemini, verisini, revizyonunu, sepetini, ağırlığını, sınırını, hata payını ve tartışma alanını olabildiğince açık tutarak güven üretir. Çünkü enflasyon verisi sıradan bir veri değildir. İşçi ücret zammı buna bakar. Emekli maaşı buna bakar. Memur toplu sözleşmesi buna bakar. Kira artış sınırı buna bakar. Mahkeme bilirkişisi, akademisyen, sendika, işveren, yatırımcı, muhalefet, iktidar, hane halkı buna bakar. Eğer bu rakama güven sarsılırsa, aynı ülkede yaşayan insanlar farklı gerçekliklerde yaşamaya başlar. Biri "enflasyon düşüyor" der, öteki "benim tencerem niye boşalıyor?" diye sorar.

Ölçünün bozulması, doğrudan bölüşüm meselesidir. Enflasyon düşük ölçülürse ya da düşük ölçüldüğü düşünülürse, ücretli ve emekli kendini eksik telafi edilmiş hisseder. Çünkü enflasyon, gelir artışının referansıdır. Bir işçi için enflasyon oranı soyut bir grafik değil, çocuğuna alacağı ayakkabının, ödeyeceği kiranın, mutfak yağının, okul servisinin hesabıdır. Emekli için enflasyon, geçmiş emeğinin bugünkü onurla ilişkisini belirler. Memur için enflasyon, bordrodaki artışla hayatın gerçek maliyeti arasındaki kavganın adıdır. Dolayısıyla istatistik, burada sınıfsal bir hakemdir. Hakemin tarafsızlığına güvenilmezse oyun yalnızca sertleşmez; meşruiyetini kaybeder. Halk, cebinden alınanı yalnızca piyasaya değil, ölçüye de yazar.

22

TÜİK'in açıkladığı son veriler bile bu tartışmanın ne kadar hayati olduğunu gösterir. TÜİK'in ana sayfasında Mart 2026 itibarıyla tüketici fiyat endeksinin yıllık yüzde 30,87 olduğu görülüyor. Anadolu Ajansı'nın aktardığı TÜİK verilerine göre 2025 yıl sonu yıllık enflasyonu yüzde 30,89'a gerilemiş, 12 aylık ortalama enflasyon 2025'te yüzde 34,88 olmuştur. Bu oranlar düşüşe işaret eder; fakat yüzde 30 civarında bir enflasyon hâlâ gündelik hayat için ağır bir aşınmadır. Dahası, enflasyonun düşmesi fiyatların düşmesi değildir; fiyatların daha yavaş artmasıdır. Halkın "ben hâlâ pahalı yaşıyorum" itirazı bu yüzden istatistiksel cehalet değil, hayat bilgisidir.

Veri güveni bozulduğunda, ekonomi yönetimi de kendi zeminini kaybeder. Merkez Bankası'nın enflasyon hedeflemesi yapabilmesi için toplumun enflasyon verisine ve kurumun tepkisine inanması gerekir. Beklentiler yalnızca faiz kararıyla yönetilmez; açıklanan rakamın inandırıcılığıyla da yönetilir. OECD'nin 2025 Türkiye Ekonomik İncelemesi, yıllık tüketici enflasyonunun Ocak 2025'te yaklaşık yüzde 42'ye ulaştığını, enflasyon beklentilerinin azalsa da yüzde 5 hedefinin oldukça üzerinde kaldığını ve para politikasının enflasyon sürdürülebilir biçimde hedefe yaklaşana kadar sıkı kalması gerektiğini belirtir. Beklentilerin hedefin çok üzerinde kalması, yalnızca fiyat dinamiklerinin değil, güven dinamiklerinin de kırılma olduğunu gösterir.

Bu güven krizi yalnızca TÜİK'in omzuna yıkılamaz; daha geniş bir hakikat rejimi meselesidir. Otoriterleşen siyasal yapılarda veri, çoğu zaman yönetilmesi gereken bir siyasal risk gibi algılanır. İşsizlik yüksekse moral bozar, enflasyon yüksekse ücret talebini artırır, yoksulluk derinleşirse iktidar meşruiyetini zedeler. Böyle durumlarda istatistik kurumu, kamusal hakikatin bağımsız bekçisi olmak yerine siyasal iletişim düzeninin hassas odasına dönüşme tehlikesi taşır. Kurumun başında kim olursa olsun, atmosfer belirleyicidir. Eğer siyasal iklim kötü haberi cezalandırıyorsa, bürokrasi kötü haberi yumuşatmayı öğrenir. Eğer yönetim gerçeği duymak istemiyorsa, rapor dili kibarlaşır, tablo dili sakinleşir, kriz dili bürokratikleşir. Böylece hakikat terbiyeden geçirilir; kravat takar, dişlerini saklar, halka "endişeye mahal yoktur" diye bakar.

Bu noktada alternatif enflasyon hesapları ve bağımsız araştırma gruplarının ortaya çıkması tesadüf değildir. Bir toplum resmî ölçüye tam güven duymazsa kendi termometresini üretmeye çalışır. ENAG gibi girişimler, sendikaların açlık ve yoksulluk sınırı hesapları, akademisyenlerin fiyat izleme çalışmaları, piyasa anketleri ve hane halkının gündelik deneyimi, resmî verinin yanında başka gerçeklik hatları oluşturur. Elbette bu alternatif hesapların da yöntemleri tartışılabilir; bilimsel denetimden muaf değillerdir. Fakat onların varlığı bile tek başına bir semptomdur: toplumun ölçüye açlığı vardır. İnsanlar yalnızca ucuz ekmek değil, doğru rakam da ister. Çünkü doğru rakam, adaletin başlangıcıdır.

Ölçü güveninin bozulması siyaset dilini de zehirler. İktidar, resmî veriyi başarı belgesi olarak kullanır; muhalefet, sahadaki hayat pahalılığını karşı veri gibi sunar; yurttaş iki dünya arasında sıkışır. Bu sıkışma, yalnızca bilgi karmaşası üretmez, öfke üretir. Çünkü kendi hayatının inkâr edildiğini hisseden insan, önce devlete sonra siyasete sonra ortak gerçekliğe güvenini kaybeder. "Benim yaşadığım bu değil" cümlesi, basit bir şikâyet değildir; hakikat rejimine yöneltmiş varoluşsal bir itirazdır. Bu itiraz büyüdüğünde, devletin istatistik kurumu yalnızca teknik bağımsızlık sorunu yaşamaz; temsil krizi yaşar. Ölçü, halkın gözünde devletin diliyse, o dilin aksamı devleti kekeme yapar.

IMF'nin 2024 Türkiye değerlendirmesi, 2023 ortasından itibaren politika duruşunda belirgin sıkılaştırmanın kriz risklerini azalttığını, finansal koşulların iç talep üzerinde baskı kurduğunu ve enflasyonun gerilediğini belirtir. IMF'nin 2025 değerlendirmesi de enflasyonun Eylül 2024'te yüzde 49,4'ten Aralık 2025'te yüzde 30,9'a düştüğünü, bunun güçlü mali konsolidasyon, ihtiyatlı gelir politikaları ve sıkı para politikasıyla ilişkili olduğunu yazar. Bu raporlar bize şunu söyler: dezenflasyon yalnızca teknik program değil, güven programıdır. Fakat güven programı, yalnızca faiz artırarak kurulmaz; veri kurumlarının inandırıcılığı, hukuk güvenliği, mali şeffaflık ve siyasal sorumlulukla kurulur.

23

Heterobilim Okulu açısından ölçü, yalnızca epistemolojik bir araç değil, ahlâkî bir varlıktır. Terazi bozulursa pazar bozulur. Saat bozulursa randevu bozulur. Harita bozulursa yol bozulur. Enflasyon ölçüsü bozulursa emek bozulur. Çünkü toplum, haklarını ölçü üzerinden savunur. İşçi "şu kadar kaybettim" diyebilmek için ölçüye muhtaçtır. Emekli "maaşım eridi" diyebilmek için ölçüye muhtaçtır. Kiracı "bu artış beni eziyor" diyebilmek için ölçüye muhtaçtır. Devlet ölçüyü koruduğunda, yalnızca veri üretmez; yurttaşın hakkını savunabileceği ortak zemini de korur. Devlet ölçüyü tartışmalı hâle getirdiğinde ise yurttaş yalnızlaştırır. Herkes kendi acısını kendi cebinde taşır.

Bu bölümün hükmü şudur: Türkiye'de ekonomik krizin en karanlık damarlarından biri, yalnızca fiyatların yükselmesi değil, fiyatların nasıl ölçüldüğüne ilişkin güvenin aşınmasıdır. Hakikat bürokratik terbiyeden geçirildiğinde, kriz küçülmez; yalnızca kibarlaşmış cümlelerin arkasına saklanır. Halkın pazarda yaşadığıyla kurumun tabloda söylediği arasında uçurum hissi oluştuğunda, iktisadî kriz epistemik krize dönüşür. O noktadan sonra mesele yalnızca "enflasyon kaç?" değildir; mesele "devlet benim yaşadığım hayatı görüyor mu?" sorusudur. Eğer devlet görmüyorsa veya gördüğünü ölçüye dürüstçe yazmıyorsa, yurttaş yalnızca fakirleşmez; kendi gerçekliğinde yetim kalır.

Filozof Kirpi: "Ölçüyü bozan iktidar, sonunda gerçeğin terazisinde tartılır."

11) SANDIK İÇİN YAKILAN GELECEK: SEÇİM EKONOMİSİ VE POPÜLİST BORÇLANMA

Seçim ekonomisi, halkın refahını artırmak için yapılan sosyal politika değildir; bugünün oyunu almak için yarının gelirini yakma sanatıdır. Sosyal devlet başka şeydir, seçim ekonomisi başka şey. Sosyal devlet, yurttaş hak sahibi kabul eder; seçim ekonomisi, yurttaş sandık öncesi ikna edilmesi gereken kırılğan bir seçmen kitlesi gibi görür. Sosyal devlet, yoksulluğu azaltmak için kalıcı kurum kurar; seçim ekonomisi, yoksulluğu

yönetmek için geçici nefes borusu takar. Sosyal devlet, adalet üretir; seçim ekonomisi, minnet üretir. Türkiye'nin 2013-2026 hattında yaşadığı ekonomik çürümenin en kritik damarlarından biri budur: siyasal iktidar, ekonomik gerçekliği sık sık seçim takviminin emrine verdi. Enflasyon yükselirken, rezervler zayıflarken, kur baskısı artarken, bütçe dengesi bozulurken ve gelir dağılımı çatırdarken bile ekonomik kararlar çoğu zaman uzun vadeli istikrar için değil, kısa vadeli siyasal dayanıklılık için alındı. Sandık gecesi atlatılsın diye gelecek sabaha borç yazıldı.

Seçim ekonomisinin ilk mekanizması, genişlemeci para ve maliye politikalarının oy devşirme aracına dönüşmesidir. Seçim yaklaşırken kredi muslukları gevşetilir, kamu harcamaları hızlanır, ücret ve maaş artışları öne çekilir, sosyal transferler artırılır, vergi ve prim afları gündeme gelir, yapılandırmalar yapılır, emeklilik düzenlemeleri genişletilir, düşük faizle tüketim ve talep şişirilir. Bunların bazıları tek tek bakıldığında toplumsal ihtiyaca cevap veriyor gibi görünebilir. Zaten seçim ekonomisinin kurnazlığı buradadır: gerçek mağduriyetleri araçsallaştırır. Emekli gerçekten yoksuldur, işçi gerçekten ezilmiştir, esnaf gerçekten borçludur, memur gerçekten geçinemiyordur. Fakat bu sorunlar kalıcı adalet mekanizmalarıyla değil, sandık öncesi taktik enjeksiyonlarla yönetildiğinde, iyileşme değil bağımlılık üretilir. Halkın yarasına merhem sürülür, ama yaranın nedeni korunur.

OECD'nin 2025 Türkiye Ekonomik İncelemesi, Türkiye ekonomisinin 2022'de yüzde 5,3, 2023'te yüzde 5,1 büyüdüğünü, bu büyümenin genişlemeci maliye ve para politikalarıyla desteklendiğini, tüketim artışını rekor düzeylere taşıdığını, fakat bunun yüksek enflasyon, cari açık, negatif net uluslararası rezervler ve Türk lirasında büyük değer kaybı gibi dengesizlikler ürettiğini belirtir. Bu teknik cümlelerin siyasal tercümesi ağırdır: büyüme vitrini parlatıldı, ama vitrinin arkasındaki duvar çatladı. Seçim öncesinde ekonomiye verilen gaz, halkın kısa vadeli nefesini artırmış gibi göründü; fakat bedeli enflasyon, kur baskısı ve rezerv kaybı olarak geri döndü. Hızlı giden araba alkış aldı, sonra freni olmayan virajda toplumun üstüne devrildi.

24

Seçim ekonomisinin ikinci mekanizması, popülist borçlanmadır. Borçlanma kendi başına kötü değildir; devlet eğitim, altyapı, afet hazırlığı, sanayi dönüşümü, yeşil enerji, tarım reformu veya sosyal konut için borçlanabilir. Sorun, borcun hangi geleceği kurduğu ve hangi bugünü makyajladığıdır. Eğer borç üretken kapasiteyi artırıyor, toplumsal dayanıklılığı güçlendiriyor, adaleti genişletiyor ve uzun vadeli verimlilik yaratıyorsa, meşru bir kamu aracı olabilir. Fakat borç, seçime kadar talebi canlı tutmak, memnuniyetsizliği bastırmak, kur krizini ertelemek, bütçe gerçekliğini saklamak ve siyasal sadakat üretmek için kullanılıyorsa, geleceğin gelirine bugünden haciz koyar. Bu durumda borç, kalkınma aracından çıkar, seçim takviminin rehinesine dönüşür.

2023 seçimleri öncesinde bunun en görünür örneklerinden biri emeklilikte yaşa takılanlar düzenlemesi ve geniş harcama paketleriydi. Reuters, Aralık 2022'de Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan'ın iki milyondan fazla çalışanın erken emekli olmasını sağlayacak kararının, zorlu seçimler öncesinde ekonomik sıkıntıları hafifletmeye dönük en yeni adım olduğunu ve kamu harcamalarını rekor düzeylere taşıyacağını yazdı. Burada mesele, EYT talebinin haklılığı veya haksızlığı değildir; mesele, büyük ölçekli mali kararların seçim takvimine göre devreye sokulmasıdır. Hak temelli reform, uzun vadeli aktüeryal hesap, mali sürdürülebilirlik ve adil geçiş planı ister. Seçim ekonomisi ise büyük mali yükleri siyasal aciliyetle çözer gibi yapar, sonra faturayı bütçeye, enflasyona ve gelecek kuşaklara bırakır.

Seçim ekonomisinin üçüncü mekanizması, düşük faizli büyüme illüzyonudur. Düşük faiz, uygun koşullarda yatırımı ve üretimi destekleyebilir; fakat yüksek enflasyon, kur baskısı, negatif reel faiz ve güven kaybı ortamında düşük faiz çoğu zaman talep patlaması, dövizleşme, varlık fiyatı şişmesi ve enflasyon üretir. 2021 sonrası Türkiye'de bu film defalarca gösterildi. Faiz indirildi, kredi genişledi, tüketim canlandı, büyüme rakamı parladı; ama arka tarafta enflasyon yükseldi, lira değer kaybetti, rezervler zayıfladı, KKM gibi pahalı araçlara

ihtiyaç duyuldu. Seçim yaklaşırken düşük faiz politikası, üretim stratejisinden çok siyasal dayanıklılık aracına dönüştü. Halk ucuz krediyle nefes aldığını sandı, sonra pahalı hayatla boğuldu.

Reuters'in Nisan 2023 tarihli analizinde, Türkiye'de tüketici fiyatlarının 2021 sonlarında başlayan alışılmadık faiz indirim döngüsünün tetiklediği kur krizinin ardından sızdığı, faiz indirimlerinin Erdoğan'ın büyüme, yatırım ve düşük borçlanma maliyetlerini önceleyen politikasının parçası olduğu belirtiliyordu. Bu cümle, seçim ekonomisinin para politikasıyla nasıl birleştiğini gösterir. Büyüme ve yatırım söylemi kulağa kalkınmacı gelebilir, ama enflasyonist ortamda düşük faiz ısrarı, geniş halk kesimleri için gelir kaybı anlamına gelir. Kredi genişlemesiyle gelen geçici canlılık, market rafında kalıcı zam olarak geri döner.

Seçim ekonomisinin dördüncü mekanizması, sosyal yardımın hak olmaktan çıkarılıp lütuf diline bağlanmasıdır. Bir toplumda yoksulun korunması, devletin ahlâkî görevidir. Fakat sosyal destekler kurumsal hak rejimiyle değil, siyasal sadakat, lider söylemi ve dönemsel kampanya mantığıyla verildiğinde yurttaşlık ilişkisi bozulur. Yurttaş hakkını alan özne olmaktan çıkar, yardım bekleyen alıcıya dönüşür. Bu dönüşüm, demokrasinin içini boşaltır. Çünkü ekonomik kırılganlık siyasal bağımlılığı artırır. İnsan geçinemediğinde özgür karar veremez demiyorum; bu, halka haksızlık olur. Ama geçim sıkıntısı arttıkça siyaset, yardım, maaş artışı, borç yapılandırması ve kısa vadeli destek üzerinden daha kolay duygusal baskı kurar. Yoksulluk, sandık mühendisliğinin ham maddesi hâline gelir.

Seçim ekonomisinin beşinci mekanizması, krizi erteleyen araçların topluma başarı diye sunulmasıdır. KKM bunun en parlak örneğidir. Kur paniği bastırıldı, fakat risk kamuya taşındı. Rezervler kullanıldı, fakat bunun maliyeti yeterince açık tartışılmadı. Ücret artışları yapıldı, fakat enflasyon onları kısa sürede aşındırdı. Kamu bankaları kredi verdi, fakat seçici kredi düzeni ve bilanço riskleri büyüdü. Böylece politika, yangını söndürmekten çok yangın görüntüsünü perdelemeye çalıştı. Seçim öncesi ekonomik istikrar görüntüsü, çoğu zaman seçim sonrası acı ilacın ön hazırlığıydı. 2023 sonrasında faiz artışları, sıkılaşma, vergi düzenlemeleri ve talep frenlemesi bu yüzden geldi. Önce gaz verildi, sonra fren. Arada ezilen yine halk oldu.

BTI 2026 Türkiye raporu, Türkiye ekonomisinin değerlendirme döneminde kalıcı enflasyon ve kur değer kaybı altında ağır baskı yaşadığını, bunun 2023'teki yoğun seçim harcamalarıyla birleştiğini, seçimlerden sonra ise daha sıkı mali disiplin, faiz artışları ve parasal sıkılaşmaya gidildiğini belirtir. Rapor, bu önlemlerin hayat pahalılığı krizini derinleştirdiğini de ekler. Bu tablo seçim ekonomisinin iki aşamalı zulmünü gösterir: seçimden önce genişleme, seçimden sonra sıkılaşma. Önce oy için tüketim şişirilir, sonra güven için halkın kemeri sıkılır. Yani halk hem gevşek politikanın enflasyonunu öder, hem sıkı politikanın durgunluğunu.

Bu döngüde en çok zarar gören, kendi geleceğini planlamaya çalışan orta ve alt sınıflardır. Seçim ekonomisi, kısa vadeli gelir artışlarıyla bir anlık rahatlama yaratır; fakat fiyatlar yükseldiğinde o rahatlama buharlaşır. Asgari ücret artar, kira daha hızlı artar. Emekli maaşı yükselir, gıda daha hızlı yükselir. Kredi açılır, borç büyür. Vergi affı gelir, mali disiplin bozulur. Kamu harcaması artar, sonra bütçe açığını kapatmak için dolaylı vergiler, zamlar ve sıkılaşma gelir. Dolaylı vergilerin ağırlığı ise en çok düşük gelirliyi ezer. Çünkü zenginin lüks tüketimiyle yoksulun ekmeği aynı hayatı anlamı taşımaz. Seçim ekonomisi, bu yüzden kısa süreli rahatlıkla uzun süreli adaletsizliği takas eder.

Bu modelin ahlâkî bozulması şuradadır: Yurttaş, hak sahibi olmaktan çok ekonomik manipülasyonun hedef kitlesine dönüştürülür. Seçimden önce cömertleşen, seçimden sonra disiplin isteyen iktidar dili, topluma çocuk muamelesi yapar. "Şimdi al, sonra ödersin" denir; ama ödeyen çoğu zaman bugünün seçmeni değil, yarının genci olur. Borçlanma, enflasyon, kur kaybı, rezerv erimesi ve bütçe yükü kuşaklar arası adaleti bozar. Gençler, kendilerinin karar vermediği politikaların borcunu taşır. Bu, ekonomik olduğu kadar ontolojik bir haksızlıktır. Bir kuşağın geleceği, başka bir kuşağın seçim takvimine yakıt yapılır.

Burada muhalefetin ve toplumun da ders çıkarması gerekir. Seçim ekonomisine karşı çıkmak, sosyal adalete karşı çıkmak değildir. Tam tersine, gerçek sosyal adalet, seçim öncesi lütuflara değil, kalıcı haklara, güçlü kurumlara, adil vergi sistemine, üretken istihdama, bağımsız yargıya, güvenilir veriye ve enflasyonu kalıcı biçimde düşüren politikalara ihtiyaç duyar. Yoksula yardım gerekir, ama yoksulluğu seçim malzemesi yapan düzene daha sert karşı çıkmak gerekir. Emekli desteklenmelidir, ama emekliliği aktüeryal enkaza çeviren plansız popülizme de itiraz edilmelidir. Ücret artışı gerekir, ama ücretleri sürekli enflasyona ezdiren politik akla neşter vurulmalıdır.

Heterobilim Okulu açısından seçim ekonomisi, etik metabolizması bozulmuş bir siyasal bedenin şeker krizidir. Beden halsizdir, iktidar şeker verir; kısa süreli enerji gelir, sonra daha büyük çöküş başlar. Oysa sağlıklı ekonomi, şeker komasıyla değil, üretim, adalet, güven ve kurumsal dengeyle yaşar. Seçim ekonomisi topluma "bugün rahatla" der; Heterobilim Okulu ise sorar: "Yarın kimin sırtından?" Bu soru, bütün popülist iktisadın maskesini indirir. Çünkü her seçim harcamasının, her kredi genişlemesinin, her örtük garantinin, her ertelenmiş maliyetin bir taşıyıcısı vardır. O taşıyıcı çoğu zaman görünmezdir: bordrolu çalışan, dolaylı vergi ödeyen tüketici, enflasyona ezilen emekli, işsiz genç, borçlu hane, geleceği ipoteklenmiş çocuk.

Bu bölümün hükmü açıktır: Türkiye'de seçim ekonomisi, halkın sorunlarını çözmekten çok, halkın sorunlarını siyasal takvime göre yönetme pratiği hâline geldi. Büyüme rakamları parlatıldı, tüketim şişirildi, harcamalar artırıldı, borçlar ertelendi, destekler dağıtıldı, ama yapısal kriz yerinde kaldı. Sonunda seçim gecesi atlatıldı, fakat ülke sabaha daha ağır enflasyon, daha kırılğan bütçe, daha yorgun para birimi ve daha kısıtlı gelecek duygusuyla uyandı. Sandık için yakılan gelecek, bir gün mutlaka fatura olur; o fatura da en çok sandıkta sesi en az duyulanların kapısına bırakılır.

Filozof Kirpi: "Seçim ekonomisi, bugünün alkışını yarının yoksulluğuyla satın alır."

26

12) 2023 SONRASI U DÖNÜŞÜ: RASYONALİTE Mİ, HASAR KONTROLÜ MÜ?

2023 sonrasında Türkiye ekonomisinde yaşanan politika dönüşü, ilk bakışta "rasyonaliteye dönüş" diye sunuldu. Mehmet Şimşek'in Hazine ve Maliye Bakanlığı'na getirilmesi, Merkez Bankası'nın faiz artırmaya başlaması, makroihtiyati düzenlemelerin sadeleştirilmesi, KKM'den çıkış süreci, yabancı yatırımcıya güven verme çabası, kredi derecelendirme notlarındaki iyileşmeler ve rezervlerdeki toparlanma bu yeni dönemin vitrinini oluşturdu. Fakat otopsi masasındaki soru daha serttir: Bu gerçekten rasyonaliteye dönüş müydü, yoksa önceki irrasyonelitenin yarattığı ağır hasarın zorunlu kontrolü mü? Daha çıplak soralım: Eğer 2023 sonrası yapılanlar doğruysa, 2021-2023 arasında yapılanların topluma ödettiği fatura nasıl adlandırılacak? Ekonomide bazen dönüş yapmak erdemdir; ama önce uçuruma neden sürüldüğünü açıklamayan dönüş, erdemden çok mecburiyet kokar.

2023 seçimleri sonrasında kurulan yeni ekonomi yönetimi, önceki düşük faiz dogmasından belirgin biçimde uzaklaştı. Reuters, Haziran 2023'te Mehmet Şimşek'in kabineye dönüşünü, Türkiye'nin daha ortodoks ekonomi politikalarına yönelebileceğinin işareti olarak yazmış, bunun Erdoğan'ın yüksek enflasyona rağmen faizleri düşürme politikasından belirgin bir dönüş anlamına gelebileceğini belirtmişti. Aynı ay Merkez Bankası politika faizini 650 baz puan artırarak yüzde 15'e çıkardı ve sıkılaştırmanın süreceğini söyledi; Reuters bu adımı, Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın önceki politikasının tersine dönüş olarak tanımladı. Bu, yalnızca faiz artışı değil; piyasalara "eski inat sona eriyor, teknik akıl geri çağırılıyor" mesajıydı. Ama mesajın altında şu gölge vardı: teknik akıl geri çağırılıyorsa, daha önce kim kovmuştu?

Bu dönüşün ekonomik etkileri kısa sürede görünür hâle geldi. IMF, 2024 Türkiye IV. Madde değerlendirmesinde, 2023 ortasından itibaren ekonomik politikalarda yaşanan dönüşün genel politika

bileşimini sıkılaştırdığını, kriz risklerini önemli ölçüde azalttığını ve güveni artırdığını belirtti. IMF'ye göre cari açık 2024'ün ilk çeyreğinde GSYH'nin yüzde 2,7'sine geriledi, piyasa algısı iyileşti, uluslararası rezervler swap ve diğer yükümlülükler hariç Nisan'dan itibaren 91 milyar dolar arttı, kredi derecelendirme kuruluşları Türkiye'nin risk notunu yükseltti ve CDS primleri 2023 ortasından itibaren yaklaşık 440 baz puan geriledi. Bu tablo, dönüşün finansal açıdan işe yaradığını gösterir. Fakat bu başarı, önceki dönemin yarattığı yangının büyüklüğünü de itiraf eder. Yangın küçük olsaydı, bu kadar sert itfaiye gerekmezdi.

Dönüşün merkezinde faiz artışları vardı. OECD'nin 2025 Türkiye Ekonomik İncelemesi, Merkez Bankası'nın politika faizini kademeli biçimde toplam 41,5 puan artırarak Mart 2024'te yüzde 50'ye çıkardığını ve reel ileriye dönük faizlerin negatiften pozitifte döndüğünü belirtir. Bu, 2021 sonrası düşük faiz ısrarının tam tersidir. Aynı OECD raporu, yıllık tüketici enflasyonunun Ocak 2025'te yaklaşık yüzde 42 olduğunu, beklentilerin düşmesine rağmen yüzde 5 hedefinin çok üzerinde kaldığını ve para politikasının enflasyon sürdürülebilir biçimde hedefe yaklaşana kadar sıkı kalması gerektiğini vurgular. Yani rasyonaliteye dönüş, hemen rahatlama değil, uzun ve acılı bir sıkılaştırma anlamına geldi. Halkın anlayacağı dilde söylersek: önce düşük faizle enflasyon ateşi büyütüldü, sonra ateşi söndürmek için yüksek faiz ilacı verildi; iki durumda da hasta halktı.

Bu noktada "rasyonalite" kelimesini dikkatle tartmak gerekir. Rasyonalite, yalnızca faiz artırmak değildir. Rasyonalite, kararların veriyle, kurumla, denetimle, öngörüyle, hesap verebilirlikle ve uzun vadeli kamu yararıyla alınmasıdır. Eğer bir ekonomi yönetimi önce "faiz sebep" dogmasıyla kuru ve enflasyonu zıplattıyor, sonra aynı siyasal merkez yeni kadroyla "rasyonel zemine dönüyoruz" diyorsa, burada yalnızca iktisadî değil, ahlâkî bir soru vardır. Hata kabul ediliyor mu? Bedeli kim ödedi? Karar alıcılar hesap verdi mi? Kurumlara verilen zarar onarıldı mı? Merkez Bankası'nın bağımsızlığı kalıcı güvenceye bağlandı mı? Veri güveni düzeldi mi? Hukuk ve yargı tarafında ekonomi güvenini destekleyecek reform yapıldı mı? Bu sorular cevaplanmadan "rasyonalite" kelimesi fazla temiz kalır; üzerindeki eski krizin kiri görünmez olur.

Dönüşün bir başka ayağı, makroihtiyati karmaşanın sadeleştirilmesi ve KKM'den çıkış süreciydi. Dünya Bankası'nın 2024 Türkiye Ekonomik Monitörü, seçimlerden sonra yeni hükümetin 2023'ün ikinci yarısında makroekonomik politikalarda normalleşme süreci başlattığını, parasal sıkılaştırmanın dezenflasyon amacı taşıdığını, makroihtiyati çerçevenin sadeleştirilmesinin ve Mayıs 2023 sonrası kur düzeltmesinin ekonomiye güveni kademeli olarak yeniden inşa ettiğini, vergi artışlarının da mali açığı azaltmaya yardım ettiğini belirtir. Bu cümle önemlidir; çünkü "normalleşme" diye anlatılan şey, aslında önceki dönemde normalin ne kadar bozulduğunu gösterir. Bir ülke normalleştiğini anlatıyorsa, önce anormalleştiğini kabul etmelidir.

Fakat bu dönüşün bedeli de toplumsal olarak eşit dağılmadı. Sıkı para politikası krediye erişimi zorlaştırdı, iç talebi frenledi, küçük işletmelerin finansman maliyetini artırdı, konut ve tüketici kredilerini pahalılaştırdı, ücretliler üzerinde talep baskısı yarattı. IMF'nin 2024 raporu, sıkı finansal koşulların iç talebi baskıladığını ve enflasyonun düşmesine katkı verdiğini yazar. Bu teknik olarak gerekli olabilir; fakat toplumsal açıdan şu anlama gelir: önce gevşek politikalarla enflasyon yükseltilir, sonra sıkı politikalarla halkın talebi bastırılır. Halk hem yanlış politikanın yüksek fiyatını öder, hem doğruya dönüşün soğuk ilacını içer. Ekonomi yönetimi buna "dezenflasyon programı" der; pazardaki insan buna "bir kez daha kemer sıkamak" der.

2023 sonrası dönüşün en büyük sınavı, enflasyonun kalıcı biçimde düşürülmesidir. Dünya Bankası, Mayıs 2023 seçimleri sonrasında yeni ekonomi ekibinin geçmiş makroekonomik dengesizlikleri, özellikle yüksek enflasyonu gidermek için kapsamlı politika seti başlattığını, Türkiye'nin makroekonomik stratejilerini normalleştirmeye yöneldiğini ve 2023'te yüzde 4,5 olan büyümenin 2024'te yüzde 3,2'ye yavaşladığını belirtir. Bu yavaşlama, programın kaçınılmaz yanıdır. Çünkü enflasyonla mücadele talebi soğutur. Fakat burada kritik mesele, yükün kime bindiğidir. Büyük sermaye kendini koruma araçlarına sahipken, işçi ve

emekli yalnızca gelir artışına bakar. Dezenflasyon programı gelir adaletiyle desteklenmezse, enflasyonu düşürürken toplumsal sabrı da tüketebilir.

Üstelik 2023 sonrası dönüş, siyasal istikrar ve kurum güveni meselesinden ayrı düşünülemez. Para politikası ne kadar sıkı olursa olsun, hukuk güvenliği zayıfsa, veri güveni tartışmalıysa, yargı bağımsızlığına ilişkin kaygılar sürüyorsa, karar alma mekanizması hâlâ kişiselleşmiş görünüyorsa, rasyonalite kırılan kalır. OECD, 2025 raporunda Merkez Bankası bağımsızlığına ilişkin güvenin güçlendirilmesi gerektiğini ve para politikasının hedefe doğru sürdürülebilir düşüş sağlanana kadar sıkı kalması gerektiğini belirtir. Bu, yalnızca "faizi yüksek tutun" tavsiyesi değildir; güveni kurumsallaştırın uyarısıdır. Çünkü piyasa kişilerden çok kurumlara, geçici yönelimlerden çok kurallara, sözlerden çok tutarlı davranışlara inanır.

Burada Mehmet Şimşek dönemi özel bir sembol taşır. Şimşek, piyasa ve uluslararası çevreler açısından "ortodoksiye dönüş"ün yüzü oldu. Ancak bu yüzün arkasında aynı siyasal sistem, aynı başkanlık mimarisi, aynı merkezî karar düzeni, aynı toplumsal yorgunluk duruyordu. Bu nedenle Şimşek programı, yalnızca ekonomi yönetiminin teknik başarısı veya başarısızlığı olarak okunamaz; siyasal sınırları olan bir hasar kontrolü olarak okunmalıdır. Çünkü programın hareket alanı, önceki politikaların enkazı, seçim sonrası zorunluluklar, yerel seçim dengeleri, toplumsal sabır, yüksek enflasyon beklentileri, KKM'den çıkış ve döviz ihtiyacı tarafından daraltılmıştı. Bir doktor düşünün, hastayı iyileştirmeye çalışıyor; fakat hastanın geçmişte yanlış ilaçlarla zehirlendiğini, hastane yönetiminin de hâlâ aynı olduğunu biliyor. Tedavi mümkün olabilir; ama klinik güven sorunu sürer.

2023 sonrası dönüşün en rahatsız edici tarafı, siyasi anlatının geçmişle hesaplaşmadan geleceğe atlamasıdır. "Rasyonel zemine dönüyoruz" demek, önce irrasyonel zeminde yüründüğünü kabul etmektir. Ama bu kabul açıkça yapılmazsa, dönüş ahlâkî derinlik kazanmaz. Kimse halka şunu söylemedi: "Yanlış yaptık, düşük faiz ısrarı enflasyonu ve kuru azdırdı, KKM pahalı bir zorunluluk hâline geldi, rezervler zayıfladı, ücretliler ezildi, şimdi bunu düzeltmeye çalışıyoruz." Bunun yerine daha steril bir dil kuruldu: normalleşme, sadeleşme, dezenflasyon, güven artırımı, program kararlılığı. Bu kelimeler gerekli olabilir; fakat insana değmediğinde bürokratik tül gibi kalır. Halkın cebindeki yangını teknik kavramlarla örtmek, yangını söndürmez.

2026'ya gelinirken bile enflasyon meselesinin kapanmadığı görülüyor. Reuters'in 4 Mayıs 2026 tarihli haberine göre Türkiye'de Nisan 2026'da aylık enflasyon yüzde 4,18'e, yıllık enflasyon yüzde 32,37'ye çıkarak beklentilerin üzerinde geldi; haber, enerji fiyatları ve bölgesel savaş etkilerinin dezenflasyon eğilimini zorladığını ve Merkez Bankası'nın politika duruşunu yeniden değerlendirmek zorunda kalabileceğini aktardı. Bu güncel tablo, rasyonaliteye dönüşün ne kadar kırılan olduğunu gösterir. Enflasyon bir kez toplumsal sınırlara yerleştiğinde, onu indirmek yalnızca faizle değil, güvenle, zamanla, gelir politikasıyla, mali disiplinle ve dış şoklara dayanıklı üretim yapısıyla mümkündür.

Heterobilim Okulu açısından bu bölümün ana kavramı "hasar kontrolü"dür. Hasar kontrolü kötü değildir; gemi su alıyorsa yapılmalıdır. Ama hasar kontrolünü kahramanlık masalına çevirmek, gemiyi deleni görünmez kılar. 2023 sonrası ekonomi yönetimi, birçok açıdan daha doğru araçlara yöneldi: faiz artırıldı, makroihtiyati labirent sadeleştirildi, KKM'den çıkış başlatıldı, rezervler güçlendirildi, piyasa güveni kısmen toparlandı. Fakat bütün bunlar, önceki politikaların neden olduğu yıkımı ortadan kaldırmaz; sadece enkazı yönetmeye çalışır. Rasyonaliteye dönüş, ancak irrasyonelitenin siyasal sorumluluğu üstlenildiğinde tamamlanır. Aksi hâlde rasyonalite, eski hataların üzerine serilmiş teknokratik bir masa örtüsüdür.

Bu bölümün hükmü şudur: 2023 sonrası U dönüşü, kısmen rasyonaliteye dönüş, büyük ölçüde zorunlu hasar kontrolüdür. Doğru adımlar vardır, fakat geç kalmıştır. Güven artışı vardır, fakat kırılındır. Enflasyonla mücadele vardır, fakat bedeli yine halka yazılmaktadır. Kurumsal normalleşme söylemi vardır, fakat kalıcı güvence sorunu sürmektedir. Eğer Türkiye bu dönemi gerçekten rasyonel bir yeniden kuruluşa çevirmek

istiyorsa, yalnızca faiz patikasını değil, karar alma ahlâkını, veri güvenini, Merkez Bankası bağımsızlığını, hukuk güvenliğini, bütçe şeffaflığını ve siyasal hesap verebilirliği de onarmak zorundadır. Çünkü rasyonalite, teknik ekip değişikliği değil, hakikate teslim olma cesaretidir.

Filozof Kirpi: "Rasyonaliteye dönüş, irrasyonelitenin hesabı verilmeden yalnızca makyajdır."

13) KAPANIŞ OTOPSİSİ: BU KRİZ KAZA DEĞİLDİ, BU BİR YÖNETME BİÇİMİYDİ

Bu dosyanın sonunda artık şu cümleyi dolandırmaya gerek yok: Türkiye'de 2013-2026 arasında yaşanan ekonomik kriz, yalnızca kötü yönetilmiş birkaç göstergenin, talihsiz dış şokların, pandemi sonrası küresel dalgalanmanın, savaşların, enerji fiyatlarının, döviz piyasasındaki saldırıların veya market raflarındaki fırsatçılığın sonucu değildi. Bunların bazıları krizi büyüttü, hızlandırdı, derinleştirdi, evet. Fakat asıl mesele daha çıplaktır: Bu kriz, bir yönetme biçiminin ekonomik sonucuydu. Kurumları zayıflatan, hukuku tartışmalı hâle getiren, ölçüyü güven krizi içine sokan, Merkez Bankası'nı siyasal iradenin gölgesine yaklaştıran, faizi ideolojik düşman ilan eden, enflasyonu halkın sırtına yükleyen, üretim yerine rantı, liyakat yerine sadakati, öngörü yerine inadı, kamusal akıl yerine tek merkezli karar refleksi büyüten bir yönetme biçimi. Kriz, gökten düşmedi; devletin damarlarında uzun süre dolaştırılan zehrin pazarda, kirada, maaş bordrosunda, gençlerin valizinde görünür hâle gelmesiydi.

Otopsinin ilk bulgusu şudur: Kriz önce güveni öldürdü. Ekonomi güvenle çalışır; yalnızca yatırımcı güveniyle değil, yurttaşın devlete, kurumlara, hukuka, paraya, emeğinin karşılığına, yarının bugünden daha iyi olabileceğine duyduğu temel güvenle. Bir ülkede insanlar Türk lirasında kalmak yerine dövize, eve, altına, mala, hatta yurtdışı hayaline kaçıyor, ortada yalnızca finansal tercih yoktur; ortak geleceğe ilişkin derin bir güvensizlik vardır. Para korkar, insan korkar, sermaye korkar, genç korkar. Bu korkuların toplamı ekonomik kriz dediğimiz şeyi üretir. Kriz, yalnızca kur ekranında patlamaz; önce insanın içinde başlar. "Ben bu ülkede plan yapabilir miyim?" sorusuna verilen cevap karardığında, ekonominin ruhu da kararır.

İkinci bulgu, kurumların boğulmasıdır. Kurum, devletin akciğeridir. Merkez Bankası bağımsız düşünemiyorsa, TÜİK'in verisine geniş toplum kesimleri şüpheyle bakıyorsa, yargı kararları siyasetin gölgesinde tartışılıyorsa, Meclis bütçe üzerinde gerçek bir denetim gücü kullanamıyorsa, bürokrasi liyakat yerine sadakate şekilleniyorsa, ekonomi nefes alamaz. Bir süre idare eder, evet. Krediyi yürür, rantla şişer, kamu harcamasıyla canlanır, açılış törenleriyle parlatılır. Ama içeride oksijen azalır. Kurumların görevi iktidarın işini kolaylaştırmak değildir; iktidarın hata yapma kapasitesini sınırlamaktır. Türkiye'de bu sınır gevşedikçe hata büyüdü, hata büyüdükçe fatura halka yazıldı.

Üçüncü bulgu, 2013 kırığıdır. Gezi'den sonra Türkiye'de iktidarın topluma bakışı değişti; itiraz, müzakere edilmesi gereken demokratik enerji olmaktan çıkarılıp yönetilmesi, bastırılması, kriminalize edilmesi gereken bir güvenlik meselesi gibi kodlandı. Bunun ekonomideki karşılığı ağır oldu. Çünkü kamusal itirazı tehdit olarak gören siyasal akıl, bağımsız medyayı, sivil toplumu, meslek odalarını, üniversiteyi, sermayeyi ve kent hakkını da aynı güvenlikçi süzgeçten geçirmeye başlar. Ekonomi böyle bir atmosferde özgür akılla değil, ihtiyatla, suskunlukla, ilişkiyle ve konumlanmayla çalışır. Yatırımcı yalnızca kâr hesabı yapmaz; siyasal risk hesabı yapar. Yurttaş yalnızca maaş hesabı yapmaz; gelecek hesabı yapar. Gezi'den sonra ekonominin sinir sistemi sertleşti, kasıldı, sonra da sürekli alarm hâlinde yaşamaya başladı.

Dördüncü bulgu, başkanlık sistemiyle ekonomik kararların saraylaşmasıdır. Tek merkezli karar alma, hız vaadiyle geldi; fakat ekonomi hızdan çok öngörü ister. Karmaşık bir ekonomik yapı, tek aklın sezgisine, ideolojik kanaatine, danışman çevresine ve seçim takvimine göre yönetilemez. Yönetilmeye çalışılırsa, teknik uyarı siyasal rahatsızlık gibi algılanır. Bürokrat gerçeği söylemek yerine üst katın duymak istediği cümleyi

tahmin eder. Kurumlar politika üretmek yerine karar uygulayan idari hatlara dönüşür. Böyle bir düzende hata düzeltme kapasitesi azalır. Hata erken durdurulmaz, geç fark edilir, pahalıya mal olur. Türkiye'nin yaşadığı tam da buydu: tek merkezli akıl, çoklu gerçeği duymadı; gerçek de sonunda kur, enflasyon ve yoksullaşma olarak bağlandı.

Beşinci bulgu, faiz dogmasıdır. "Faiz sebep, enflasyon sonuç" cümlesi, yalnızca yanlış iktisat önermesi değildi; ekonomik hakikatin ideolojik iradeye zorla uydurulmasıydı. Enflasyon yükselirken faiz indirildi. Kur baskısı artarken ısrar sürdü. Merkez Bankası güveni zedelendi. Lira değer kaybetti. Beklentiler bozuldu. Sonunda enflasyon halkın sofrasına cellat gibi indi. Faize eleştirel bakmak mümkündür; fakat faizi bütün kötülüklerin günah keçisi yapıp para politikasını inatla yönetmek, ekonomi değil ritüeldir. Türkiye bu ritüelin bedelini ödedi. Hem de en çok, mevduatı olmayan, döviz alamayan, mal stoklayamayan, yalnızca emeğiyle yaşayan insanlar ödedi.

Altıncı bulgu, 2018 çatlağıdır. Liranın ilk büyük çığı o yıl duyuldu. Brunson gerilimi ve ABD ile yaşanan kriz, dış tetikleyici oldu; fakat asıl hastalık içerideydi. Dış finansmana bağımlı büyüme, yüksek cari açık, özel sektörün döviz borcu, inşaat ve tüketime yaslanan model, kurumsal güven sorunu ve para politikasına ilişkin kuşku birikti. 2018, krizin başlangıcı değil, saklanan hastalığın ateşlenmesiydi. O yıl lira yalnızca dolar karşısında değer kaybetmedi; yıllardır ertelenen gerçekler karşısında da düştü. Dış güç söylemi, iç kırılma yetmedi. Çünkü fırtına herkesi vurabilir, ama gövdesi çürük gemi daha kolay su alır.

Yedinci bulgu, betonun duasının tutmamasıdır. İnşaat, altyapı ve kentsel dönüşüm başlı başına kötü değildir; fakat üretim, teknoloji, verimlilik, tarım, sanayi, eğitim ve adalet ihmal edilip büyüme modeli betona, imara, kamu garantili projelere ve rant dağıtımına bağlanırsa, ülke kalkınmaz, yalnızca şişer. Beton görünürdür, açılış töreni üretir, kameraya yakışır. Ama üretim aklı yoksa, şehir hafızası yoksa, afet etiği yoksa, kamu yararı yoksa, o beton medeniyet değil dekor olur. Türkiye'de şehirler büyüdü, ama barınma krizi de büyüdü. Yollar yapıldı, ama gelir adaleti daraldı. Kuleler yükseldi, ama gençlerin gelecek duygusu alçaldı.

Sekizinci bulgu, KKM'nin krizi çözmediği, yalnızca pahalı biçimde ertelediğidir. Kur Korunmalı Mevduat, liraya güveni kalıcı biçimde onarmadı; güven eksikliğini kamu garantisıyla örttü. Kur riskini mevduat sahibinden aldı, Hazine ve Merkez Bankası üzerinden topluma taşıdı. Parası olanı kurdan korudu; parası olmayana enflasyona açık bıraktı. Bu nedenle KKM teknik bir mevduat ürünü değil, bölüşüm politikasıydı. Kriz seçim takvimine kadar bastırıldı, fakat fatura kamuya, oradan da halka yayıldı. Ekonomide bazı araçlar parlak görünür; ama neşter vurunca altından kamu kaynaklarıyla kapatılmış bir yara çıkar.

Dokuzuncu bulgu, enflasyonun görünmez vergi olarak çalışmasıdır. Enflasyon Cumhuriyeti'nde halk soyulur, ama kapısına hırsız girmez. Maaş cebe girer, fakat değerini yolda kaybeder. Emekli pazarda küçülür. Kiracı ev sahibinin mesajından korkar. İşçi zam alır, market zammı onu geçer. Genç geleceğini hesaplayamaz. Enflasyon herkesi etkiler ama herkesi eşit yakmaz. Döviz, evi, arsası, stoku, finansal bilgisi olan korunur; emeğinden başka şeyi olmayan açıkta kalır. Bu yüzden enflasyon teknik değil, sınıfsal bir şiddettir. Halkın cebinden sessizce alınan siyasî haraçtır.

Onuncu bulgu, ölçünün bozulmasıdır. Ekonomik kriz yalnızca fiyatların artması değildir; fiyatların nasıl ölçüldüğüne duyulan güvenin sarsılmasıdır. Enflasyon verisi tartışmalı hâle geldiğinde ücret pazarlığı, emekli maaşı, kira artışı, sosyal destek, toplu sözleşme ve yoksulluk hesabı da tartışmalı hâle gelir. Devletin termometresine güven kalmazsa, hasta kendi ateşini eliyle ölçmeye çalışır. Hakikatin bürokratik terbiyesi, toplumun acısını küçültmez; yalnızca acının inkâr edildiği duygusunu büyütür. Heterobilim Okulu açısından ölçü ahlâkî bir kurumdur. Ölçüyü bozan, hakkı da bozar.

On birinci bulgu, seçim ekonomisinin geleceği yakmasıdır. Sosyal devlet yoksulu korur; seçim ekonomisi yoksulluğu yönetir. Seçim öncesi kredi genişlemesi, harcama artışı, ücret düzenlemesi, aflar, yapılandırılmalar,

destekler ve popülist borçlanma kısa vadeli rahatlama yaratabilir. Fakat yapısal sorun çözülmezse, seçimden sonra enflasyon, kur baskısı, bütçe yükü ve sıkışma olarak geri döner. Halk iki kez öder: önce gevşek politikanın enflasyonunu, sonra sıkı politikanın acı ilacını. Bugünün alkışı, yarının yoksulluğuyla satın alınır.

On ikinci bulgu, 2023 sonrası U dönüşünün hem gerekli hem de eksik olduğudur. Faiz artışları, sıkışma, KKM'den çıkış, rezerv toparlanması ve piyasa güvenini yeniden kurma çabası rasyonel adımlardır. Fakat bunlar, önceki irrasyonelitenin hesabı verilmeden ahlâkî tamamlanmışlık kazanmaz. Rasyonaliteye dönüş, yalnızca teknokrat değişimi değildir; hakikate teslim olma cesaretidir. Eğer önceki politikaların kimleri yoksullaştırdığı, hangi kurumları zedelediği, hangi kaynakları tükettiği açıkça konuşulmazsa, yeni program eski enkazın üzerine serilmiş düzgün bir masa örtüsü olur.

Bu kriz kaza değildi. Çünkü kaza, öngörülemeyen çarpışmadır. Burada ise uyarılar vardı. Akademisyenler uyardı, piyasa uyardı, kur uyardı, enflasyon uyardı, hukukçular uyardı, sokak uyardı, gençler uyardı, pazar uyardı, emekli uyardı. Uyarı çoktu, kulak azdı. Bu nedenle bu kriz, hataların toplamından çok, uyarıya kapalı bir yönetme biçiminin sonucudur. Krizin morg raporuna yazılması gereken ölüm nedeni şudur: kurumsal boğulma, ideolojik para politikası, rantçı büyüme, ölçü güveni kaybı, seçim ekonomisi ve siyasal hesap verebilirlik eksikliği.

Şimdi cesedin başında süslü cümlelere gerek yok. Ekonomi çöktüğünde yalnızca para değer kaybetmez; toplumun ahlâkî dokusu, gelecek duygusu, emek onuru ve ortak gerçeklik zemini de yara alır. Türkiye'nin 2013-2026 krizi, halkın cebinde yaşanan bir mali olay değil, devlet aklında yaşanan bir ahlâk krizidir. Kurumları susturan her rejim, sonunda paranın bağırmasına mahkûmdur. Bu bağırış bazen döviz ekranında çıkar, bazen pazarda, bazen kirada, bazen gençlerin vize kuyruğunda. Ama mutlaka çıkar.

Filozof Kirpi: "Bu kriz kaza değildi; kurumları susturan rejimin halkın cebinde yankılanan sesiydi."